

1. 01 Izvirni znanstveni članek

UDK 2-78(497.4Ljubljana)''16/17''

Prejeto: 3. 5. 2013

Bratovščine v ljubljanskih škofijskih protokolih 17. in 18. stoletja

ANA LAVRIČ

doc. dr., znanstvena svetnica

Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU

Novi trg 4, SI-1000 Ljubljana

e-pošta: lavric@zrc-sazu.si

IZVLEČEK

Prispevek obravnava bratovščine, ki so zabeležene v ljubljanskih škofijskih protokolih 17. in 18. stoletja bodisi v zvezi z njihovo ustanovitvijo in potrditvijo bodisi z dovoljenji za opravljanje posebnih pobožnosti oz. praznovanj in prirejanje procesij, za postavitev kapel in oltarjev – to je posebej zanimivo z umetnostnozgodovinskega vidika – ali ob drugih priložnostih (mašne ustanove in volila, prepisi sinodalnih in vizitacijskih zapisnikov in dekretov, prepisi poročil škofov v Rim, tozadevni cerkveni in državni odloki, dovoljenja za prodajo nabožnih predmetov ipd.). V protokolih je obravnavanih nad sedemdeset bratovščin, niso pa zajete vse, ki so nastale oz. delovale v ljubljanski škofiji v obravnavanem obdobju; nekatere so očitno ohranile neokrnjeno kontinuiteto iz srednjega veka, bile pa so tudi take, ki niso poskrbele za uradno potrditev, četudi je bilo to v nasprotju s cerkvenimi pravili.

KLJUČNE BESEDE: bratovščine, katoliška prenova, pontifikalni protokoli, sinode, vizitacije, ljubljanska škofija, kult, Jezus, Marija, svetniki, 17. stoletje, 18. stoletje

ABSTRACTS

CONFRATERNITIES IN THE PROTOCOLS OF THE LJUBLJANA DIOCESE OF 17TH AND 18TH CENTURIES

The article discusses the confraternities recorded in the protocols of the Ljubljana Diocese of the 17th and 18th centuries. Confraternities are most commonly mentioned in these protocols with regard to their foundation and their confirmation, or with regard to the permissions needed by confraternities to perform pious acts or organize festivities and processions, to build altars and chapels – which is of particular interest for art historians – and similar occasions (mass foundations and legacies, synodal and visitation record transcripts, transcripts of bishops' reports to Rome, related ecclesiastical and state decrees, licences to sell religious items etc.). Although the protocols mention over seventy confraternities, there are still some that were founded or were active within the Diocese of Ljubljana at that time that do not appear in the protocols. Some of those obviously date back to the Middle Ages, while some just never asked for official confirmation despite the fact that this was against church regulations.

KEY-WORDS: confraternities, Catholic Revival, pontifical protocols, synods, visitations, Ljubljana Diocese, cults, Jesus, Mary, saints, 17th century, 18th century

Pontifikalni protokoli, ki sicer vsestransko beležijo poslovanje škofijskega ordinariata, so (tudi) za preučevanje bratovščin dragocen vir informacij. Najštevilnejši so dekreti s potrditvami na novo ustanovljenih bratovščin (z njihovimi pravicami, statuti in odpustki), najdemo pa tudi dovoljenja za postavitve bratovščinskih kapel in oltarjev, podelitve oltarnih privilegijev, z bratovščinami povezane podatke o mašnih ustanovah in volilih, prepise sinodalnih in vizitacijskih zapisnikov in dekretov, prepise poročil škofov v Rim (z omembami bratovščin), cerkvene in državne odloke v zvezi s tem, dovoljenja za prodajo nabožnih predmetov ipd.¹

Bratovščine so morale biti ustanovljene legitimno, tj. dovoliti in potrditi jih je moral škof. Škofijski ordinarijat je za dovoljenje in potrditev v imenu župnijske skupnosti navadno zaprosil župnik oz. vikar (včasih skupaj s ključarji), za redovne cerkve pa predstojnik in samostanska skupnost. V prispevku se bomo posvetili bratovščinam, ki so zabeležene v ljubljanskih škofijskih protokolih 17. in 18. stoletja bodisi v zvezi z ustanovitvijo in potrditvijo bodisi z dovoljenji za opravljanje posebnih pobožnosti oz. praznovanj in prirejanje procesij, postavitve oltarjev oz. kapel – to je posebej zanimivo z umetnostnozgodovinskega vidika – ali ob drugih priložnostih. V protokolih je obravnavanih nad sedemdeset bratovščin, niso pa zajete vse, ki so nastale oz. delovale v ljubljanski škofiji v obravnavanem obdobju; nekatere so očitno ohranile neokrnjeno kontinuiteto iz srednjega veka, bile pa so tudi take, ki niso poskrbele za uradno potrditev, četudi je bilo to v nasprotju s cerkvenimi pravili.

Na pravila glede ustanavljanja in delovanja bratovščin je duhovščino ljubljanske škofije opozoril škof Oton Friderik Buchheim. Leta 1655 so na sinodi v Gornjem Gradu obravnavali bulo papeža Klemena VIII., ki je 24. decembra 1604 v skladu s tridentinskimi smernicami določil, da mora ustanovitev bratovščine odobriti krajevni ordinarij; ta naj bi tudi preveril in potrdil bratovščinske pravilnike, privilegije in odpustke, preden so bili objavljeni. Bratovščina je morala biti v vsem podrejena škofu, ta pa je tudi določal, kako naj zbirajo in v pobožen namen porabljajo prispevke in miloščino.² Bratovščine so bile odtlej predmet obravnave in ena izmed rednih točk sinodalnih srečanj.³ Iz sinodalnih zapisni-

kov je vidno, da so sčasoma postajale vse številnejše,⁴ zastavljalo pa se je vprašanje, ali so bile res vse ustanovljene legitimno.⁵ V sinodalnih konstitucijah se je vse do omejitev bratovščin oz. ukinitve ponavljal odlok, ki je izrecno določal, da so bratovščine dolžne poskrbeti za svoje oltarje, jih na lastne stroške krasiti in opremiti s potrebnimi rekviziti; za neskrbnost jim je grozil interdikt.⁶

Škof, ki je v skladu s tridentinskimi odloki imel pravico in dolžnost vizitirati bratovščine, je na vizitaciji župnij nadziral tudi njihovo legitimnost, delovanje, premoženje in poslovanje; zapisniki pastoralnih obiskov zato v marsičem dopolnjujejo naše vedenje o teh verskih združbah (ob vizitacijah so se večkrat pokazale tudi potrebe in želje po ustanovitvi novih bratovščin).⁷ Pod oster nadzor jih je vzel Janez Karel Herberstein, ki je leta 1774 v sinodalnih konstitucijah znova izrecno prepovedal ustanavljati nove bratovščine in pobožnosti (npr. devetdnevnic) ter javno izpostavljati čudodelne slike ali kipe brez škofovega dovoljenja.⁸

toščinah mdr. določajo: *Altaria Confraternitatum proprijs sumptibus instruantur, et ornentur iuxta omnia, quae pro reliquis Altaribus ordinata sunt.*

⁴ O porastu števila bratovščin govorijo tudi poročila ljubljanskih škofov v Rim, gl. Dolinar: *Poročila I.*, str. 40, 64, 66, 85, 91, 106, 114, 124, 133, 146, 151, 152, 160, 161, 168, 169, 174, 175, 176, 185; Dolinar: *Poročila II.*, str. 34, 49, 57, 62, 63, 67, 69, 72, 73, 76, 81, 87, 94, 111, 118, 129.

⁵ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 3, št. 7, pp. 322–324, 25. apr. 1678: *Notatum est plurimas in Dioecesi Confraternitates erectas esse, et etiamnum erigi. Dubium autem est, an sint legitime erectae [...] Ideo placeat Celsitudini Vestrae Reu. mae, ut perlegatur ex Trid: Conc: Ss. is 22. dae de reformatione Caput 8. um, quod est de potestate Episcopi ad uisitandas Confraternitates [...] / Et Bullam Clementis 8. ui, quae est de eiusdem Confraternitatibus sine consensu Episcopi non erigendis [...].*

⁶ NŠAL, ŠAL/Sinode, fasc. 1, nedatirane sinodalne konstitucije, verjetno iz časa škofa Rabatta, o bratovščinah mdr. določajo: *Altaria confraternitatum proprijs sumptibus instruantur, et ornentur iuxta omnia, quae pro reliquis altaribus ordinata sunt. Si confratres negligentes et inreligiosi fuerint, interdicitum sit eorum altare, donec omnia, quae mandata sunt, re impleuerint;* NŠAL, ŠAL/Sinode, fasc. 1, dekret iz leta 1666 o bratovščinah ponavlja: *Altaria Confraternitatum proprijs illorum sumptibus conseruari, et ornari [...] sicut ordinata;* prim. ŠAL/Šk. prot., fasc. 2, št. 6, 1677, p. 275, 9. maj 1677.

⁷ NŠAL, ŠAL/viz., fasc. 8, 1779–1794. Med navodili za vizitacijo (iz leta 1779) je tudi vprašalnik za predstojnike bratovščin, ki zastavlja vprašanja: Ali v župnijski cerkvi obstajajo bratovščine, kdo jih je ustanovil in kdaj? Ali imajo predpisane statute, ali jih pravilno hranijo in ali so potrjeni? Sledi zahteva, naj avtentične dokumente pokažejo; prim. op. 3.

⁸ NŠAL, ŠAL/Sinode, fasc. 4, konstitucije iz leta 1774 določajo: *Decretum de non erigendis novis Confraternitatibus, aut instituendis novis Devotionibus, uti sunt novennae, multo minus exponendis propria auctoritate imaginibus, aut status miraculosis. [...] vult ac praecipit, ut imposterum nulla confraternitas aut Devotio noviter instituat [...] sine praevia*

¹ Za posredovanje študijskega in slikovnega gradiva ter za fotografske posnetke se zahvaljujem zaposlenim v Nadškofijskem arhivu Ljubljana, Semeniški knjižnici Ljubljana in Narodnem muzeju Slovenije, posebno zahvalo pa izrekam kolegoma dr. Blažu Resmanu in Andreju Furlanu.

² NŠAL, ŠAL/KAL fasc. 26/12.

³ Prim. NŠAL, ŠAL/Sinode, fasc. 1, z dekreti goriške sinode oglejskega patriarha Francesca Barbara iz leta 1602, ki o bra-

V nadaljevanju bomo spremljali bratovščine upošteva je njihove zavetnike in čas ustanovitve oz. zapisa v protokolih, tako da bomo združili stvarni in kronološki pristop, ki skupaj najnazorneje pokažeta aktualnost posameznega kulta in nanj vezanih bratovščin v določenem obdobju. Iz protokolov povzeti podatki, zlasti ustanovni, se zaradi uradne šabloniziranosti zapisov zdijo sicer precej enolični, vendar jih poživljajo dragocene podrobnosti (npr. o motivih za ustanovitev in izbiro zavetnika, duhovnih potrebah itd.).

Jezusu posvečene bratovščine

V dobi katoliške obnove po tridentinskem koncilu, ki je znova poudaril vitalni pomen evarhisticke za življenje Cerkve, so bile po župnijah obujene oziroma so začele delovati v času protestantizma zamrle oziroma na novo ustanovljene **bratovščine sv. Rešnjega telesa**. Škof Jožef Rabatta je leta 1667 v poročilu Svetemu sedežu zapisal, da obstajajo že pri večini župnijskih oziroma vikariatnih cerkva.⁹ Praviloma so imele sedež pri oltarju z enakim imenom (večkrat v posebni kapeli), izjemoma so gostovale na oltarjih drugih titularjev, ki pa so jih primerno preuredili za ta namen.

V pontifikalnih protokolih je dokumentiranih razmeroma malo na novo ustanovljenih telovskih bratovščin, nekatere so omenjene v zvezi z dovoljenji za udeležbo pri različnih procesijah in postavitvah oziroma predelavo oltarjev, prav tako pa tudi v zvezi z vizitacijskimi izpraševanji in dekreti. Župnija sv. Martina v Srednji vasi v Bohinju je za ustanovitev bratovščine prosila 8. maja 1679 (zanjo je na evangelijski strani cerkve ob zakristiji že zgradila kapelo), 18. januarja 1680 pa jo je škof potrdil.¹⁰ Za ustanovitev bratovščine sv. Rešnjega telesa pri oltarju z enakim imenom v župnijski cerkvi sv. Petra v Radovljici je februarja 1686 zaprosil ljubljanski stolni prošt Oktavij Bucelleni; s škofovo potrditvijo je dobila pravico do matrikule za vpisovanje članov, smela je opravljati pobožnosti v skladu s svojim statutom, pri oltarju sv. Rešnjega telesa, za katerega je morala odtlej skrbeti, pa so lahko brali maše za pokojne člane.¹¹ Oltarni privilegij ji je bil priznan

15. oktobra 1739,¹² ko je privilegij pridobila tudi bratovščina sv. Rešnjega telesa v župnijski cerkvi sv. Martina na Bledu.¹³ Farani pod zvonom sv. Martina v Šmartnem pod Šmarno goro, ki so za pospešitev pobožnosti želeli ustanoviti bratovščino v župnijski cerkvi na novo prizidani kapeli, so škofovo potrditev dobili 16. oktobra 1686; s tem so prevzeli pravice do vodenja matrikule, opravljanja določenih pobožnosti in do maš pri bratovščinskem oltarju, hkrati pa dolžnost, da oltar na svoje stroške krasijo in zanj skrbijo.¹⁴ Ustanovitev bratovščine sv. Rešnjega telesa je bila povezana z zgraditvijo nove, stranske kapele tudi pri župnijski cerkvi sv. Petra in Pavla v Predvoru, kakor je določil vizitacijski dekret leta 1694.¹⁵ Prošnjo za potrditev telovske bratovščine v vikariatni cerkvi sv. Martina v Lipi nad Vrbo (Lind ob Velden) je škofijski urad obravnaval 24. marca 1695,¹⁶ za istoimensko bratovščino v župnijski cerkvi sv. Križa na Svibnem pa 22. aprila 1702.¹⁷ Ob vizitaciji v maju leta 1721 so sindiki bratovščine sv. Rešnjega telesa v Lučah ob Savinji prosili, da bi smeli narediti nov oltar Device Marije, na katerem bi bilo mogoče podobo zapirati. Želji je bilo ugodeno s pogojem, da imajo na voljo dovolj sredstev in da je oltar mogoče tako predelati.¹⁸

V pontifikalnih protokolih največkrat naletimo na bratovščino sv. Rešnjega telesa v ljubljanski stolnici, ki je imela dolgo tradicijo in ugled. Pri naštevanju stolničnih svečnikov je (skupaj z bratovščino Odršenika sveta) omenjena v vizitaciji z dne 11. decembra 1680.¹⁹ Precej podrobnosti o njej izveemo iz zapisnika personalne vizitacije, opravljene 7. marca 1693, ko so bili zaslišani prior Gabrijel Eder, senior Graffenhueber in ekonom Thome.²⁰ Povedali so, da so ustanovni podatki vpisani v matrikulo, da jim je statut odobril škof in da nimajo obveznosti 40-urne molitve, ker je zanjo zadolžena bratovščina

kvi je bila ustanovljena leta 1417, gl. Höfler: Gradivo ... Radovljica in Kranj, str. 215; prim. Lavrič: *Vizitacije*, str. 156; Kemperl: *Romanja*, str. 243–244.

¹² NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 18, št. 35, p. 345, 15. okt. 1739.

¹³ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 18, št. 35, p. 345, 15. okt. 1739; za bratovščino gl. Lavrič: *Vizitacije*, str. 162.

¹⁴ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 8, št. 14, pp. 199–200, 16. okt. 1686.

¹⁵ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 10, št. 18, p. 159, 1694.

¹⁶ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 10, št. 18, p. 259, 24. mar. 1695; za bratovščino gl. Lavrič: *Vizitacije*, str. 173.

¹⁷ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 12, št. 22, p. 174, 22. apr. 1702.

¹⁸ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 16, št. 31, p. 125, 25. maj 1721; prim. Orožen: *Das Bisthum II.*, str. 145. Po podatkih vizitatorja je bila v oltarju kiparska skupina Kristusa z apostoli, gl. Lavrič: *Vizitacije*, str. 196.

¹⁹ NAŠL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 6, št. 9/2, p. 241, 11. dec. 1680.

²⁰ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 10, št. 17, pp. 257–264, 7. mar. 1693.

licentia scriptis expressa Ordinarii exponere [...]; podobno v sinodalnem dekretu iz leta 1778; prim. Lavrič: Likovna umetnost, str. 465.

⁹ Dolinar: *Poročila I.*, str. 168.

¹⁰ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 5, št. 8/1, pp. 83–86, 8. maj 1679; NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 5, št. 9, 1680, p. 66, 18. jan. 1680; za bratovščino gl. Lavrič: *Vizitacije*, str. 165.

¹¹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 8, št. 14, p. 55, 23. febr. 1686; srednjeveška bratovščina sv. Rešnjega telesa v radovljiški cer-

Odrešenika sveta (molitev so razporedili na tri dni, zato je vizitator ukazal preveriti, ali je ne bi morali v skladu z bulo opravljati kontinuirano). Povedali so tudi, da imajo dve banderi, staro in novejšo. Eno je pripadalo Odrešenikovi bratovščini (njeni člani v procesijah hodijo pred duhovščino). Shode so imeli vsake kvatre, vendar jih je prišlo nanje zelo malo, tako da so starke in dekle dobile le skromno miloščino. Bratovščina je imela priorja in ekonoma, kaplan je bil praviloma prvi vikar kapitlja. Cerkovníki so bili trije (štirih niso mogli več plačevati). Vodstvo so volili člani, prior in ekonom sta morala biti potrjena vsako leto znova. Cerkovnike so izbirali ob kvatrnih shodih (če je kateri odstopil, je postavil prior začasnega, tudi kaznoval jih je on). Vizitator je ukazal, naj vodstvo nadzira, da bodo službe vestneje opravljali (v sprevodu z Najsvetejšim bi morali nositi posebna oblačila in poskrbeti za petje dečkov), cerkovniku Mateju pa izrecno prepovedal, da bi oratorij uporabljal za profane namene, zlasti za sušenje platna. Bratovščina je imela naloženih 2.100 fl pri deželi in dobivala obresti. Iz Tropenauovega volila ji je bil ljubljanski magistrat dolžan izplačevati 400 fl na leto (bratovščini Odrešenika sveta pa 200 fl). Nabirala je tudi prispevke in imela v lasti deset hub. Nadzor nad njenim premoženjem (inventarjem) in poslovanjem (računi) naj bi imel škof, čemur vodstvo ni nasprotovalo. Kaplana so praviloma volili člani bratovščine (iz zapuščine Jerneja Bosia je bilo vidno, da je obveznosti marljivo izpolnjeval). Škof je zahteval, da mora prior vsako leto predložiti obračun poslovanja, saj je bilo ugotovljeno, da nekaterih volil (npr. Meisriemlovih 400 fl in Gasanzelliniovih 350 fl) ni investirjal in je zato prikrajšal bratovščino za obresti. V bratovščinsko skrinjico (blagajnico) so ob praznikih nabirali miloščino v stolnici, ob kvatrnih shodih pa v oratoriju. Glede prodaje za bratovščino nedonosnih podložniških pravic naj bi najprej preverili njihovo dejansko nekoristnost in ocenili pravo vrednost (Matej Schweiger je zanje ponujal 2.100 fl, vredne pa naj bi bile vsaj 2.500 fl). Med pomembnejšimi dokumenti, ki jih je bratovščina hranila, je treba omeniti bulo z odpustki, 11. junija 1592 odobrenimi v Rimu, bulo, ki jo je 27. aprila 1621 podpisal vicekancler Francesco Barberini pri Sv. Lovrencu v Damasu, dovoljenje ljubljanskega škofa Scarlichija in stolnega kapitlja za pokope članov bratovščine v kapeli sv. Rešnjega telesa z dne 12. maja 1636, listino v zvezi z bratovščinsko hišo na trgu, ki jo je izdal mestni svet 14. aprila 1639, seznam letnih zadušnic za dobrotnike, seznam bratovščini pripadajočih podložnikov, star register iz leta 1574 in listine, ki so se nanašale na spor z jezuiti (očitno zaradi ustanovitve konkurenčne evharistične bratovščine v

ljubljskem kolegiju). V pontifikalnih protokolih najdemo zapisana tudi dovoljenja za udeležbo bratovščine pri različnih procesijah; tako leta 1701 in 1726 (skupaj s stolničnima bratovščinama Odrešenika sveta in sv. Trojice) pri procesiji za pridobitev svetoletnih odpustkov,²¹ leta 1707 (skupaj z drugimi ljubljanskimi bratovščinama) ob posvetitvi nove stolne cerkve²² itd. V letu 1716 so zabeležene priprave za postavitve dostojnega tabernaklja in stopnic pri bratovščinskem oltarju,²³ v letu 1724 pa papeški breve, ki bratovščinskemu oltarju priznava privilegij »in perpetuum« za vse dni v letu.²⁴

Od drugih Jezusu posvečenih bratovščin je v pontifikalnih protokolih omenjena **bratovščina Odrešenika sveta** v ljubljanski stolnici, ustanovljena v času kuge ob izteku 16. stoletja; sedež je imela pri oltarju, ki ga je 8. junija 1603 posvetil škof Hren.²⁵ Kar zadeva njen inventar, so posebej zabeleženi svečniki.²⁶ Prirejala je spokorno procesijo, na god sv. Roka pa je vodila procesijo v Dravljje;²⁷ leta 1682 jo je izjemoma organizirala po mestu, to pa je Ljubljancanom prej napovedala.²⁸

Bratovščine Srca Jezusovega so zaživele na začetku 18. stoletja. Prva je bila ustanovljena v cerkvi sv. Mihaela pri ljubljanskih klarisah v novozgrajeni kapeli Srca Jezusovega; škofijski ordinariat jo je potrdil 2. marca 1702.²⁹ Bratovščina Srca Jezusovega v župnijski cerkvi sv. Martina v Lipi nad Vrbo je bila septembra 1717 omenjena v vizitacijskem dekretu.³⁰

²¹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 12, št. 22, p. 79, 28. avg. 1701; NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 15, št. 32, p. 318, 21. jul. 1726.

²² NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 12, št. 24, pp. 65–66, 1. maj 1707, pp. 79–81, 8.–13. maj 1707.

²³ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 14, št. 27, pp. 345–346, 26. jun. 1716.

²⁴ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 15, št. 32, pp. 361–362, 6. dec. 1724; prim. NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 12, št. 22, p. 35, 31. mar. 1701; za mašne ustanove gl. Maček: *Mašne in svetne ustanove*, str. 268; za bratovščino gl. Veider: *Stara ljubljanska stolnica*, str. 67–69; Lavrič: *Vizitacije*, str. 114; Dolinar: *Bratovščina*, str. 8; Dolničar: *Zgodovina*, str. 121–124, 276–278; Lavrič: *Ljubljanske ... v župnijskih cerkvah*, str. 296–300.

²⁵ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 1, št. 1, p. 72; Benedik: *Iz protokolov*, str. 16, 51–52; Lavrič: *Vloga*, str. 190; Höfler: *Gradivo ... Stara Loka in Šentpeter*, str. 345.

²⁶ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 6, št. 9/2, p. 241, 11. dec. 1680.

²⁷ Prim. NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 18, št. 35, pp. 10 ss., 4. mar. 1736.

²⁸ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 7, št. 11/1, p. 215, 14. avg. 1682; za bratovščino gl. Veider: *Stara ljubljanska stolnica*, str. 60, 79–80; Lavrič: *Vizitacije*, str. 113, 114; Lavrič: *Ljubljanske ... v župnijskih cerkvah*, str. 300–301.

²⁹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 12, št. 22, p. 144, 2. mar. 1702; za bratovščino gl. Hančič: *Klarise na Kranjskem*, str. 445; Lavrič: *Ljubljanske ... pri redovnih cerkvah*, str. 54–55.

³⁰ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 14, št. 28, pp. 138–139, sept.

Bandero ljubljanske stolnične bratovščine sv. Trojice, 1774, Narodni muzej Slovenije (fotodokumentacija NMS, foto: Tomaž Lauko).

Bratovščina Svete Trojice v ljubljanski stolnici je združevala člane pod zavetništvom vseh treh božjih oseb; ljubljanski tesarji in rokodelci so jo ustanovili že leta 1570, vendar ni bila uradno potrjena. Decembra 1687 so prosili za ponovno ustanovitev oz. potrditev (s sekcijo za tesarje).³¹ Škof jo je potrdil 20. novembra 1688 (brez dostavkov v naslovu) in hkrati odobril predložena pravila (razen osmega člena). Bratovščina je morala poskrbeti za dve maši vsake kvatre, za eno za umrle in eno za žive člane, vodstvo je volila vsaka tri leta, glavni shod z duhovnim nagovorom, razpravo in obračunom je imela na nedeljo po vnebohodu, skrinjico s prispevki in dokumenti je hranil prvi sindik, ključa zanjo pa sta imela sindik in član, ki so ga smeli izbrati tesarji (kot prvotni ustanovitelji). Škof ji je določil sedež pri oltarju Svete Trojice, ki ga je morala odtlej krasiti na svoje stroške.

Shajala se je v stolnici, s svojim banderom se je smela udeleževati javnih procesij, dobila je tudi pravico do matrikule za vpisovanje članov.³² Več podrobnosti o njenem delovanju lahko izvemo iz vizitacijskega poročila z dne 3. aprila 1693: dotlej so natisnili knjižico s pravili in izposlovali trajne odpustke pri Inocencu XI., obveznosti 40-urne molitve niso imeli, od premičnin so imeli le lesene svečnike, kip Svete Trojice in skrinjico za miloščino, bandera pa še niso priskrbeli, glavni praznik so obhajali na nedeljo »Exaudi«, sekundarnega na tretjo postno nedeljo, v stolnici so se petkrat sešli k molitvi rožnega venca, vsako tretje leto so izvolili novo vodstvo oz. potrdili prejšnje, imeli so dva cerkovnika, vzdrževali so se s prispevki članov in darovi dobrotnikov, prispevke so pobirali ob letnem shodu in pri mašah v stolnici, ekonom je predložil obračun vsako leto ali vsaj vsaka tri leta.³³

1717. V vizitacijskih dekretih iz leta 1776 je škof Herberstein v Lipi nad Vrbo ukazal odstraniti podobe Srca Jezusovega in jih nadomestiti s podobo Kristusa Odrašenika, gl. NŠAL, ŠAL/viz., fasc. 7; prim. Lavrič: *Cerkvena umetnost*, str. 457. NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 17, št. 34, 1730–1735.

³¹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 9, št. 15, p. 194, 22. dec. 1687.

³² NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 9, št. 15a, pp. 162–164, 20. nov. 1688.

³³ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 10, št. 17, pp. 283–285, 3. apr. 1693; za bratovščino gl. Lavrič: *Ljubljanske ... v župnijskih cerkvah*, str. 301–303. Bandero s sliko Svete Trojice, ki ga

Mariji posvečene bratovščine

Z rekatolizacijo so poleg telovskih zaživele tudi Marijine bratovščine, ki so prav tako imele častitljivo, še srednjeveško tradicijo; poleg telovskih so bile tudi najbolj razširjene. V Ljubljani so jih na pragu 17. stoletja začeli uvajati jezuiti, pozneje so jih širili tudi drugi redovi. Podpiral jih je škof Tomaž Hren, pod njim so se začele prebujati tudi na podeželju; leta 1603 se je včlanil v graško bratovščino Marijinega oznanjenja, ki na naših tleh ni zaživela, spomin nanjo pa je z dodanim Marijinim naslovom ohranil na oltarju v kapeli sv. Martina v gornjegrajski kolegiatni cerkvi.³⁴ V pontifikalnih protokolih so zabeležene prošnje jezuitskih marijanskih bratovščin (Marijinega vnebovzvetja, Brezmadežnega spočetja in Kraljice angelov), da bi smele voditi procesije na Rožnik, k Božjemu grobu itd.³⁵ Skupaj z drugimi marijanskimi bratovščinami so bile povabljeni k praznovanju na nedeljo v osmini Marijinega vnebovzvetja v ljubljanski stolnici, ki so ga od leta 1710 prirejali v spomin na dobrote, prejete po Mariji.³⁶

Med ljudstvom so se posebno priljubile **rožnovenske bratovščine**; po izvoru segajo v srednji vek. Monopol nad bratovščinami so imeli dominikanci, zato so za ustanovitev morale pridobiti njihovo odobritev. Dominikancem je pripadala tudi pravica do posvečevanja rožnih vencev, ki so bili glavni rekviziti članov;³⁷ leta 1731 je to pravico dobil tudi ljubljanski škof Schrattenbach.³⁸ Na podeželju so bile prve rožnovenske bratovščine ustanovljene že v 20-ih letih 17. stoletja (Kranj 1621, Sava na Jesenicah 1623, Primskovo pri Kranju 1629). Ljubljanska bratovščina pri avguštincih eremitih je zaostajala; general dominikanskega reda jim jo je odobril leta 1634, slovesno pa je bila vpeljana 1639. Dne 21. novembra 1689 je ljubljanski škof na osebno prošnjo provinciala oz. priorja v želji, da bi »pospešil rožnovensko pobožnost«, bratovščini dovolil, da redne mesečne procesije zaradi blata in hrupa iz številnih krčm ne vodi več po predmestju okoli avguštinske cerkve, temveč po Špitalski ulici do kapele Žalostne

Matere Božje pred stolnico.³⁹ V protokolih je bila bratovščina zabeležena spet 10. maja 1707, ko je v procesiji obiskala novo ljubljansko stolnico.⁴⁰ Med ljudmi je bila tako zakoreninjena, da so v avguštinski cerkvi celo po ukinitvi bratovščine želeli še naprej moliti rožni venec ob nekdanjih bratovščinskih dnevih, a škofijski ordinariat tega ni dovolil.⁴¹

Bratovščino sv. rožnega venca v Logi vasi (Augsdorf) omenjajo pontifikalni zapiski le posredno; aprila 1678 je Andrej Pressen, vikar v Dvoru (Kranzhofen), zaradi potreb faranov in obiskovalcev cerkve Device Marije v Logi vasi, kjer je delovala rožnovenska bratovščina, na ordinariat zaprosil za pravico podeljevanja odveze škofu pridržanih grehov, češ da je takšno dovoljenje zaradi težko dostopnega kraja in jezikovnih ovir imel že njegov predhodnik.⁴² Aprila 1679 je Janez Jurij Macher, župnik v Vogrčah (Rinkenberga), prosil za ustanovitev nadbratovščine presvetega rožnega venca v tamkajšnji cerkvi sv. Florijana. Ker je ob prihodu v župnijo opazil versko brezbriznost in mlačnost, kar ga je zelo razžalostilo, za oživitve gorečnosti ni našel učinkovitejšega zdravila od slavne rožnovenske (nad)bratovščine; za ustanovitev je navdušil farane, podprli so jo tudi dominikanci v Brežah, ki so od predstojnikov že pridobili dovoljenje, potreboval je samo še škofovo soglasje. Škofijski ordinariat je glede zadeve zahteval informacije od pliberškega vikarja Jurija Stergarja. Ta je poklical k sebi nekaj faranov iz Vogrč in jih pred dominikanskim patrom Hijacintom, globasniškim župnikom Matejem Olipzem, šmihelskim župnikom Jurijem Riedlom in drugimi zaslišal, ali so pripravljeni izpolnjevati predpisane dolžnosti, kar so skupaj z vikarjem Macherjem enoglasno obljubili. Škof jim je zato ustanovitev dovolil, bratovščino oz. njene sindike pa zadolžil, da v pol leta poskrbe še za ustaljeno uradno potrditev.⁴³

Aprila 1683 so Mozirčani prosili škofa, da bi jim dovolil ustanoviti bratovščino sv. rožnega venca.⁴⁴ Ordinariat je zahteval pojasnilo gornjegrajskega komisarja,⁴⁵ nato je zadeva zastala in se nadaljevala

pripisujem stolnični bratovščini, hrani narodni muzej Slovenije pod inv. št. N 5593, gl. Horvat - Kos: *Zbirka slik*, str. 90.

³⁴ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 1, št. 3, p. 10, 17. mar. 1609, pp. 50, 63; Lavrič: *Vloga*, str. 79.

³⁵ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 17, št. 34, p. 142, 26. mar. 1732; za jezuitske bratovščine gl. Lavrič: *Ljubljanske ... jezuitske kongregacije*, str. 251–286.

³⁶ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 13, št. 25, p. 389, 15. avg. 1710.

³⁷ Prim. Menaše: *Marija*, str. 180.

³⁸ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 17, št. 34, p. 146, 10. apr. 1732, prepis listine z dne 4. dec. 1731; Lavrič: *Ljubljanske ... pri redovnih cerkvah*, str. 43.

³⁹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 9, št. 15a, fol. 351, 21. nov. 1689.

⁴⁰ NŠAL, KAL/Kap. seje 3, p. 2; NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 12, št. 24, p. 80, 8.–15. maj 1707.

⁴¹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 22, št. 43, p. 195, 10. febr. 1784; o bratovščini Lavrič: *Ljubljanske ... pri redovnih cerkvah*, str. 42–43.

⁴² NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 3, št. 7, pp. 353, 354, 27. apr. 1678.

⁴³ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 5, št. 8/1, pp. 53–55, 29. apr. 1679, pp. 108–110, 12. maj 1679; za bratovščino gl. Lavrič: *Vizitacije*, str. 214.

⁴⁴ Prim. Orožen: *Das Bisthum II.*, str. 213–214, ki od marijanskih omenja bratovščino Marije dobrega sveta, uvedeno 1766.

⁴⁵ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 8, št. 12/I, p. 10, 28. apr. 1683.

šele marca 1685, ko so farani Mozirja željo ponovili.⁴⁶ Škof jim je »za pospešitev pobožnosti do blažene Device božje Matere« dovolil ustanoviti bratovščino pri enem od oltarjev župnijske cerkve sv. Jurija, a s pogojem, da župnijske pravice ostanejo neokrnjene. Novembra 1685 je mozirski vikar Martin Shlibnigk skupaj s farani prošnjo predložil škofijskemu ordinariatu, ta pa je zahteval še predložitev bule oz. koncesije (dominikancev), da bi jim lahko izdal dovoljenje.⁴⁷ Bratovščina je v cerkvi postavila svojo kapelo; kot že zgrajena je bila omenjena leta 1688, ko je vikar Janez Theusch zaprosil škofijo, da bi ji smel kot pendant pozidati povsem enako kapelo sv. Lucije.⁴⁸

Oktober 1685 so se Blejci obrnili na škofa, naj jim dovoli ustanoviti bratovščino sv. rožnega venca (v povezavi z bratovščino sv. Rešnjega telesa) v kapeli pri župnijski cerkvi sv. Martina.⁴⁹ Ordinariat je izdal dovoljenje, da ustanovijo imenovano bratovščino s sedežem v kapeli pri oltarju Obiskovanja Device Marije, pri čemer naj upoštevajo vse v buli (koncesiji) navedene pogoje, ni pa dovolil, da bi se materialno in duhovno neločljivo združili z bratovščino sv. Rešnjega telesa. Zahteval je namreč, naj v urbarju ali posebni knjigi skrbno vodijo ločeno evidenco nepremičnin in premičnin, donacij in volil, da bo tako v prihodnosti mogoče ugotoviti, kaj vsaki od obeh pripada. Bratovščine se je 20. julija 1720 v svoji oporoki velikodušno spomnil učeni magister Gregor Töttinger, vikar pri ljubljanskem Šentpetru, nekdanji blejski župnik: volil ji je sto florintov, da bi si priskrbel tri majhna bandera za mesečne procesije, belo s podobami skrivnosti veselega dela rožnega venca, rdeče s podobami žalostnega dela in zlato s podobami častitljivega dela.⁵⁰

Novembra 1717 je Andrej Karel Planko, vikar v Šentilju pod Turjakom, zaprosil za dovoljenje, da bi smel v župnijski cerkvi sv. Egidija ustanoviti rožnovensko bratovščino. Škofijska pisarna mu je prošnjo odobrila: ko bo od dominikancev dobil privolitev, lahko začne voditi matrikulo vpisanih članov in uvede skrinjico za zbiranje prispevkov.⁵¹

Nadvse slovesno je bila bratovščina presvetega rožnega venca vpeljana v polhograjski podružnični cerkvi sv. Marjete v Horjulu. Slovesnost je 3. oktobra 1734 vodil generalni vikar Janez Jakob Schilling,

udeležila pa se je je velika množica in mnogi so se vpisali med člane; pridigal je Simon Watschaunigk, kaplan iz Sore.⁵² Čez dve leti se je polhograjski vikar Jožef Jurass odločil postaviti v horjulski cerkvi nov veliki oltar, pri katerem je bratovščina imela svoj sedež; za delo se je bil že pogodil z nekim pliberskim kiparjem in mu odštel deset florintov are. Ker so tamkajšnji krajanji njegovi nameri nasprotovali, poleg tega pa ni upošteval niti sinodalnega dekreta, po katerem se ni smelo postavljati oltarjev brez škofovega dovoljenja, niti škofove pristojnosti glede bratovščin, mu je Žiga Feliks Schrattenbach 7. decembra 1736 zapretil s kaznijo, celo suspenzom, in mu ukazal pogodbo razveljaviti in pridobiti nazaj nakazano predplačilo.⁵³

Tron oltarja Matere Božje (rožnovenske), Šmarna gora, cerkev Device Marije (foto: Blaž Resman).

⁴⁶ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 8, št. 13, p. 199, 17. mar. 1685.

⁴⁷ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 8, št. 13, p. 338, 8. nov. 1685.

⁴⁸ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 9, št. 15a, p. 167, 29. nov. 1688; za bratovščino gl. Lavrič: *Vizitacije*, str. 198.

⁴⁹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 8, št. 13, pp. 330–331, 27. okt. 1685.

⁵⁰ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 15, št. 32, pp. 60, 61.

⁵¹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 14, št. 28/1, p. 17, 26. nov. 1717.

⁵² NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 17, št. 34, p. 299, 3. okt. 1734.

⁵³ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 18, št. 35, pp. 61–62, 7. dec. 1736.

Julija 1735 je vodiški vikar Jožef Watschnigk za-prosil škofjski urad za novo dokazilo o ustanovitvi rožnovenske bratovščine v cerkvi Device Marije na Šmarni gori – tam je bila že od nekdaj (*ab immermorabili*) in je še vedno pobožno delovala – ker je bil dokument izgubljen oz. domnevno uničen ob požaru. Ordinariat je izdal nadomestno listino. Za izdajo novega dokazila so zaprosili tudi generala dominikanskega reda v Rimu.⁵⁴

Aprila 1736 se je Filip Stiplauscheg, vikar v Podčetrtku, obrnil na škofa s prošnjo za ustanovitev rožnovenske bratovščine pri Devici Mariji v Slakah (imenovani »Na pesku«).⁵⁵ »Za pospešitev pobožnosti do Marije ter v dušni blagor in tolažbo« je škof prošnjo sicer odobril, ukazal pa mu je, naj pridobi indult predstojništva dominikancev in ga v avtentični obliki predloži škofjskemu uradu.⁵⁶

V istem letu, septembra 1736, je podobno željo škofu izrazil tudi šoštanjski vikar Jožef Pogatschnigk.⁵⁷ Prošnjo je ponovil maja 1737 in dobil uradno soglasje za ustanovitev bratovščine Kraljice presvetege rožnega venca v župnijski cerkvi sv. Mihaela v Šoštanju, s pravico, da vodi vpisno knjigo, vpelje skrinjico za prispevke članov in javno objavi odpustke, izposlovane prek dominikancev.⁵⁸ Za bratovščino so posredovali dominikanci iz Novega klostra.⁵⁹ Dne 21. julija 1744 je bil šoštanjskemu vikarju Jožefu Thallmainerju ob koncu vizitacije izdan odlok, naj v župniji vsako soboto zvečer z velikim zvonom naznanijo in nato v cerkvi opravijo lavretanske litanije, vsako prvo nedeljo v mesecu pa po pridigi zmolijo rožni venec, da bi tako rožnovenska pobožnost vedno bolj napredovala in bi bili člani bratovščine deležni odpustkov. Na dan, ki sovpade z dnevom posvetitve cerkve, in na prve nedelje v mesecu naj polovico sredstev (štiri florinte) za obed prispeva cerkev, drugo polovico pa bratovščina.⁶⁰

Septembra 1738 je trboveljski župnik Mihael Maksimilijan Krellius, potem ko je pridobil papeški indult za ustanovitev nadbratovščine presvetege

rožnega venca v svoji župniji, prosil za potrditev ljubljanskega škofa; ta je indult ratificiral in kot ordinarij ustanovitev tudi odobril.⁶¹

Poleg rožnovenskih so se med ljudmi razširile tudi **škapulirske bratovščine** Karmelske Matere Božje. Ustanovitev so morali dovoliti karmeličani, ki so imeli nad njimi monopol. Člani bratovščin so nosili rjav škapulir kot posebno znamenje pripadnosti.

Škapulirska oz. karmelska bratovščina pri ljubljanskih frančiškanih je delovala že vsaj od leta 1648. Vsako drugo nedeljo v mesecu so člani priredili procesijo; sprva se je vila le znotraj samostana, pozneje pa tudi po mestu. Dne 14. julija 1704 se je gvardijan skupaj s konventom obrnil na škofjski ordinariat, da bi dobil dovoljenje za procesijo na glavni škapulirski praznik. Potem ko je bila z dovoljenjem redovnega generala karmeličanov v ljubljanski frančiškanski cerkvi ustanovljena nadbratovščina svetega škapulirja z vsemi privilegiji in odpustki, ki jih je užival karmeličanski red, je bila, kot je zapisal, deležna velike pozornosti tako frančiškanov kot tudi vernikov. Da bi se ta pobožnost še okrepila, olajšala pa tudi dostopnost odpustkov (glede na papeška določila), je prosil, da bi jim za praznik Karmelske Matere Božje dovolili vpeljati javno procesijo po trgu; to jim je bilo tudi odobreno.⁶² Člani so se udeleževali tudi drugih slovesnosti, tako npr. leta 1707 posvetitve ljubljanske stolnice.⁶³ Gvardijan Jordan Zirrer je bratovščino omenil v poročilu o bogoslužju pri stranskih oltarjih ljubljanske frančiškanske cerkve, ki ga je poslal škofjskemu uradu februarja 1782.⁶⁴

Avgusta 1677 se je Peter Thomasin, župnik v Kropi, obrnil na škofjski urad, da bi mu izdal dovoljenje za ustanovitev škapulirske bratovščine. Ker so njegovi farani že dolgo in vedno intenzivneje gojili pobožnost in vnemo do presvetege škapulirja in so si želeli ustanoviti bratovščino, je za navodila in odobritev prosil karmeličane na Kostanjevici pri Gorici in z njihovo pomočjo za župnijsko cerkev v Kropi izposloval privilegije, odpustke in odobritev pobožnih vaj, kakršne so bile v tovrstnih združbah v navadi. Indult, ki ga je 14. februarja 1677 na Dunaju

⁵⁴ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 17, št. 34, p. 368, 16. jul. 1735; za bratovščino gl. Lavrič: *Vizitacije*, str. 178; Kemperl: *Romanja*, str. 274.

⁵⁵ Prim. Orožen, *Das Bisthum VI.*, str. 482, 483, med bratovščinami ne omenja rožnovenske.

⁵⁶ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 18, št. 35, p. 23, 28. apr. 1736.

⁵⁷ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 18, št. 35, p. 52, 14. sept. 1736.

⁵⁸ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 18, št. 35, p. 95, 9. maj 1737.

⁵⁹ Pri ustanovitvi bratovščine (1738), ki je v župnijski cerkvi imela lastno kapelo, sta sodelovala dominikanca Sigismund Selderer, prior, in Anton Mallegg, potrdil pa jo je general reda Thomas Ripol (1743), gl. Orožen, *Das Bisthum V.*, str. 390–391.

⁶⁰ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 19, št. 36, pp. 515, 517–518, [26. dec. 1745].

⁶¹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 18, št. 35, p. 272, 16. sept. 1738.

⁶² NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 12, št. 23, pp. 79–80, 14. jul. 1704.

⁶³ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 12, št. 24, p. 81, 8. maj 1707.

⁶⁴ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 22, št. 42, p. 250, 28. febr. 1782, v poročilu omenja tudi tamkajšnjo bratovščino tretjega reda (za porcijunkulske odpustke gl. NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 22, št. 42, pp. 455 ss., 1781–1782). Za škapulirsko bratovščino gl. Mlinarič: *Frančiškanski samostan*, str. 136; Škofljanec: *Observanti*, str. 161; Lavrič: *Ljubljanske ... pri redovnih cerkvah*, str. 50–52; Kemperl: *Romanja*, str. 204–205.

Oltar škapulirske bratovščine, Kropa, župnijska cerkev sv. Lenarta (foto: Blaž Resman).

(v konventu Karmelske Matere Božje in sv. Terezije) podpisal Peter Marija od sv. Aleša, provincialni vikar nemške province presvetega Rešnjega telesa diskalceatov kongregacije sv. Elije reda Device Marije s Karmela, je župnik priložil prošnji, ki jo je v imenu vseh že vpisanih in bodočih članov naslovil na škofa, podprl pa z utemeljitvijo, da na območju ljubljanske škofije daleč naokrog ni nobene podobne bratovščine in se zato ni bati kakega prejudica. Iz indulta je bilo tudi vidno, da mu je provincialni vikar posebej odobrila pravico blagoslavljanja in deliti škapulirje članom njegovega distrikta, ki bodo s sprejemom v bratovščino (njihova imena naj se vpišejo v knjigo) postali deležni milosti in vseh duhovnih dobrin karmeličanskega reda. Škof je bil pripravljen ustreči Thomasinovi prošnji, vendar šele, ko bo ta izposloval pravico do ustanovitve stalne in neodvisne, njegovi župniji priključene bratovščine.⁶⁵ Ta pogoj je povzročil dolg premor; zadeva se je nadaljevala šele 1. marca 1679, ko je župnik prošnjo ponovil. V njej je znova pouda-

ril, da so se njegovi farani iz posebne pobožnosti do Karmelske Matere Božje enodušno odločili, da bodo v kapeli sv. Barbare (in Device Marije) v župnijski cerkvi sv. Lenarta ustanovili škapulirsko bratovščino, za dokončanje postopka pa potrebujejo predhodni odlok Svetega sedeža in soglasje krajevnega ordinarija; ta je bratovščino končno potrdil ter jo dovolil javno razglasiti in vpeljati.⁶⁶

V Bistrici ob Sotli, v župnijski cerkvi sv. Petra pod Svetimi gorami, je karmelsko bratovščino ustanovil grof Tattenbach. Škof jo je 18. maja 1686 na bizeljskem gradu potrdil in članom dovolil opravljati njihova duhovna in pobožna dela v župnijski cerkvi ter pod vodstvom vsakokratnega vikarja prirediti procesijo vsako tretjo nedeljo v mesecu (razen julija, ko naj bi jo opustili zaradi župnijske) in na slovesni praznik bratovščine.⁶⁷

Mozirski vikar Matej Theusch je julija 1696 prosil škofa za potrditev škapulirske bratovščine v župnijski cerkvi sv. Jurija; ordinarij je podpisal soglasje in potrdil priložena pravila, naročil je priskrbeti knjigo za vpisovanje članov in skrinjico za zbiranje prispevkov ter zagrozil s kaznijo, če bodo brez njegovega pisnega dovoljenja v prihodnje opuščali ali prelagali shode.⁶⁸

Aprila 1709 je za škofovo soglasje in potrditev novoustanovljene bratovščine Device Marije z gore Karmel v župnijski cerkvi sv. Kancijana v Kranju prosil kranjski vikar Janez Jakob Schilling. Odobreno mu je bilo, da vodi matrikulo članstva in priskrbi skrinjico za prispevke, slovesno uvedbo bratovščine pa so morali svojim faranom naznaniti tudi okoliški kurati.⁶⁹

Trboveljski vikar Sebastijan Schaffer je skupaj s ključarji iz Drage (Hrastnika) prosil škofa za soglasje in potrditev novoustanovljene karmelske bratovščine v podružnični cerkvi sv. Lenarta.⁷⁰ Že 23. novembra 1708 jim je bila priznana pravica do uvedbe matrikule članstva in skrinjice za prispevke, treba pa je bilo pridobiti še dovoljenje provinciala karmeličanov, ga predložiti škofijskemu uradu in znova zaprositi za aprobacijo; bratovščino so na ordinariatu odobrili 15. junija 1709.⁷¹ Dne 10. julija 1747 je škof Ernest Amadej Attems potrdil mašno ustano-

⁶⁵ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 3, št. 6/1, pp. 94–97, 7. avg. 1677.

⁶⁶ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 4, št. 8, pp. 228–229, 1. mar. 1679; za bratovščino gl. Lavrič: *Vizitacije*, str. 161.

⁶⁷ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 8, št. 14, p. 149, 18. maj 1686.

⁶⁸ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 11, št. 19, pp. 138–139, 24. jul. 1696.

⁶⁹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 13, št. 25, pp. 73–74, 4. april 1709.

⁷⁰ Karmelski Materi Božji je bil posvečen nekdanji veliki oltar sv. Lenarta, gl. Orožen: *Das Bisthum IV*, str. 392.

⁷¹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 13, št. 25, pp. 155–156, 15. jun. 1709.

vo trboveljskega župljana Gregorja Klembasa,⁷² ki je cerkvi sv. Lenarta izročil 150 florintov za graditev škapulirske kapele. V njej naj bi v prihodnosti zanj in za njegovo sorodstvo opravili po štiri maše na leto: eno na gregorjevo, drugo na tretjo nedeljo (bratovščinsko mesečno) v juniju, tretjo na Marijino vnebovzetje in četrto na tretjo nedeljo (bratovščinsko mesečno) v novembru; škof je odobril izplačevati mašni štipendij iz cerkvene blagajne v višini 30 kr in cerkovniku po 3 kr na leto, preostanek pa naj bi bil porabljen za cerkvene potreščine. Maše so morali vpisati na tablo obligacij v zakristiji in jih s prižnice vsakokrat oznaniti predhodno nedeljo (izvode podpisane in podpečatene škofove konfirmacije so izročili škofijskemu arhivu, v zakladnico cerkve v Dragi in ustanovniku oz. njegovim sorodnikom).⁷³

Dne 29. aprila 1721 je škofijski urad izdal soglasje za ustanovitev škapulirske bratovščine v krašenski podružnični cerkvi Matere Božje na Češnjicah,⁷⁴ za katero so prosili krašenski vikar in tamkajšnji farani; dobili so pravico voditi knjigo članov in vpeljati skrinjico za prispevke.⁷⁵

Bratovščine Žalostne Matere Božje ali Marije sedmerih žalosti so ustanavljali predvsem v hudih časih, npr. ob kugi ali drugih nadlogah. Servitske je zaznamoval črn škapulir.

Bratovščino Žalostne Matere Božje in sv. Nikolaja Tolentinskega, t. i. mrtvaško (za duše v vicah), so ljubljanski diskalceati nameravali ustanoviti že leta 1657. Škofa so zaprosili za dovoljenje z utemeljitvijo, da takšna združenja delujejo tudi po drugih cerkvah njihovega reda.⁷⁶ Ker so njihovi nameri nasprotovali avguštinci eremiti, se je postopek precej zavlekel; dovoljenje so dobili šele 2. februarja 1687. Takrat jim je škof potrdil tudi njihove praznike in odpustke.⁷⁷ Leta 1735 so bratovščino pridružili rimski nadbratovščini pod naslovom Jezusa, Marije in Jožefa za duše v vicah in z ustanovitvijo konfederacije tudi sami pridobili status nadbratovščine.⁷⁸

Bratovščina Žalostne Matere Božje (Matere Božje sedmerih žalosti) pri oltarju s slovečo milostno podobo v cerkvi sv. Florijana v Ljubljani (podružni-

ci stolne cerkve) je bila uradno potrjena 26. aprila 1713, ko je imela vpisanega že 201 člana.⁷⁹

V cerkvi Device Marije na Stari sveti gori pri Podsredi so želeli ustanoviti bratovščino z enakim imenom; na prošnjo vikarja v Podsredi, Frančiška Ksaverja Korena, jo je škof 2. aprila 1716 potrdil z naslovom Žalostne Matere Božje, dovolil vikarju izvrševati predpisana pobožna opravila, voditi knjigo članov in imeti skrinjico za prispevke in hrambo sveč (en ključ zanjo naj bi hranil vikar, druga dva pa ključarja, izvoljena izmed članov).⁸⁰ Dne 24. oktobra 1739 je bratovščina dobila pravico do javne objave za sedem let veljavne bule za privilegirani bratovščinski oltar Device Marije.⁸¹

Christoph Dietell, Podobica bratovščine Žalostne Matere Božje na Brdu pri Lukovici, Semeniška knjižnica, Ljubljana.

⁷² Maček: *Mašne in svetne ustanove*, str. 568.

⁷³ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 19, št. 36, pp. 944–946, 10. jul. 1747.

⁷⁴ Stražar: *Črni graben*, str. 320, ki kot datum ustanovitve navaja 29. marec 1721; prim. Höfler: *Gradivo ... Mengeš*, str. 106.

⁷⁵ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 16, št. 31, p. 102, 29. apr. 1721; prim. Kemperl: *Romanja*, str. 155.

⁷⁶ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 2, št. 4, p. 139, jun. 1657.

⁷⁷ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 9, št. 15, p. 150, 2. febr. 1687.

⁷⁸ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 17, št. 34, p. 378, nov. 1735; Lavrič: *Ljubljanske ... pri redovnih cerkvah*, str. 47–49.

⁷⁹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 13, št. 26, p. 380, 26. apr. 1713; za bratovščino gl. Kovačič: *Cerkev sv. Florijana*, str. 29; Lavrič: *Ljubljanske ... v župnijskih cerkvah*, str. 310–311; Kemperl: *Romanja*, str. 211.

⁸⁰ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 14, št. 27, p. 280, 2. apr. 1716; prim. Orožen: *Das Bisthum VI.*, str. 298.

⁸¹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 18, št. 35, p. 347, 24. okt. 1739.

Dne 7. maja 1721 je škof potrdil bratovščino Matere Božje sedmerih bolečin v dobski podružnični cerkvi Device Marije na Brdu pri Lukovici (skupaj s pravico do matrikule in blagajnice). Prošnjo zanjo so vložili dobski vikar Mihael Kregar in tamkajšnji farani.⁸²

Le nekaj dni pozneje, 17. maja 1721, je ordinariat izdal soglasje za bratovščino Matere Božje sedmerih bolečin v cerkvi sv. Janeza Krstnika v Preski pri Medvodah. Zanj so prosili sorški vikar, ključarja in soseska, ki so ob tem izrazili tudi željo, da bi cerkev za ta namen razširili. Skupaj s pravico do vodenja bratovščinske matrikule in blagajnice so od škofije dobili tudi dovoljenje, da v cerkvi zgradijo bratovščinski oratorij, vendar le, če imajo dovolj sredstev in si s tem ne bodo nakopali dolgov.⁸³

Leta 1740 so bratovščino Matere Božje sedmerih bolečin ustanovili tudi v subvikariatni cerkvi sv. Lenarta v Beli Peči; na prošnjo tamkajšnjega podvikarja Janeza Krstnika Schigona jo je škof potrdil 9. maja.⁸⁴

Poleg navedenih srečamo v ljubljanski škofiji obravnavanega časa še **druge marijanske bratovščine** z različnimi imeni.

Bratovščino sv. Avguština in sv. Monike z imenom Marije Device Tolažnice (imenovano tudi bratovščina sv. pasu oz. opasanih), ki je bila v cerkvi Marijinega oznanjenja pri avguštincah eremitih v Ljubljani dejansko že ustanovljena, je ljubljanski škof na prošnjo tamkajšnjega priorja in konventa potrdil in odobril 28. maja 1690.⁸⁵ Tako kot v slavnejših nemških mestih, kjer so bile tovrstne bratovščine že vpeljane, naj bi združba, pridružena nadbratovščini pri Sv. Jakobu v Bologni, tudi v prestolnici Kranjske pospeševala bogoslužje in reševala duše vernikov. Škof je avguštincom dovolil tudi uvedbo procesije na nedeljo po prazniku sv. Avguština ter natis članom namenjene knjige s pravili, odpustki, privilegiji in drugimi duhovnimi koristmi, ki jih je Sveti sedež podelil nadbratovščini (upoštevaje privilegije, ki jih je 17. marca 1675 odobril Klemen X., in dekret o apokrifnih odpustkih, ki ga je na ukaz Inocenca XI. 7. marca 1678 izdala pristojna kongregacija).⁸⁶

Janez Jurij Mayr (tiskar), *Seznam umrlih članov bratovščine Marije Tolažnice pri ljubljanskih avguštincah, 1722* (fotodokumentacija NMS, foto: Tomaž Lauko).

V župnijski cerkvi v Šmartinu pri Kranju je delovala bratovščina očiščevanja Device Marije;⁸⁷ februarja 1689 je tamkajšnji vikar Janez Bertold Höffer skupaj s ključarji zaprosil, da bi za pospešitev njene pobožnosti smel zgraditi kripto. Ordinariat se je strinjal, da v ladji zgradi kripto za umrle člane, vendar tako, da ne bo ogrozil cerkvene stavbe, hkrati pa je vikarju in njegovim kooperatorjem ukazal, naj pojmajočo pobožnost pri članih poživijo s svojo gorečnostjo in pobožnostjo, spodbudijo naj jih z odpustki in pridigami, zlasti na Marijine praznike, ter s kraju in času ustreznimi pobožnimi vajami.⁸⁸

⁸² NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 16, št. 31, pp. 104–105, 7. maj 1721; o bratovščini Kemperl: *Romanja*, str. 144. Za podobico gl. Lozar Štamcar: Prispevek, str. 71, 77; Leitner: »... außer meiner Person ...«, str. 110.

⁸³ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 16, št. 31, pp. 105–106, 17. maj 1721.

⁸⁴ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 18, št. 35, pp. 408–409, 9. maj 1740.

⁸⁵ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 9, št. 16, pp. 136–137, 28. maj 1690.

⁸⁶ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 9, št. 16, pp. 136–137, 28. maj 1690; o bratovščini Menaše: *Marija*, 192–193; Lavrič: Lju-

bljanske pri redovnih cerkvah, str. 44–46; Kemperl: *Romanja*, str. 207. Seznam umrlih članov bratovščine Marije Tolažnice hrani Grafični kabinet Narodnega muzeja Slovenije pod št. G 10170.

⁸⁷ Lavtžar: *Cerkve*, str. 237; Höfler: Gradivo ... Radovljica in Kranj, str. 234; Lavrič: *Vizitacije*, str. 141. Bratovščino je že leta 1445 ustanovil šmartinski župnik, poznejši ljubljanski škof Žiga Lamberg. Potrdil jo je papež Evgen IV. ter obdaroval s popolnimi odpustki na bratovščinski praznik (svečnico), na dan vstopa (v bratovščino) in dan smrti. Prim. Kemperl: *Romanja*, str. 146–147, ki bratovščino povezuje s cerkvijo Matere Božje na Bregu ob Savi.

⁸⁸ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 9, št. 15a, p. 228, 25. febr. 1689.

Dne 11. aprila 1713 je škof potrdil Mariji posvečeno bratovščino za pomoč umirajočim, ki je bila ustanovljena pri Sv. Petru v Ljubljani.⁸⁹

V podružnični cerkvi Matere usmiljenja v Kropi so leta 1736 ustanovili bratovščino presvetega Srca Marijinega; prošnja tamkajšnjega vikarja Jožefa Sneediza je bila odobrena 18. julija; takrat je dobil tudi pravico do vodenja matrikule, vpeljave blagajnice za prispevke članov in razglasitve odpustkov, ki jih je odobril Sveti sedež.⁹⁰

Običajen dekret je 3. julija 1737 prejel Jožef Ignacij de Grasshaiden, vikar na Vranskem, ki je zaprosil za ustanovitev bratovščine Marije Vnebovzete v podružnični cerkvi Matere Božje na Čreti pri Korcarjah.⁹¹

Glavar blejskega gospostva Janez Jurij Thomann, beneficiat na Blejskem otoku Matej Schushtar in pomočnik Tomaž Walloch so se julija 1745 obrnili na škofa za odobritev bratovščine Matere milosti v otoški cerkvi Device Marije in za soglasje k objavi odpustkov, ki jih je odobril Sveti sedež, kar so tudi dosegli.⁹²

Ljubljanske uršulinke so leta 1747 ustanovile bratovščino Kraljice miru; škof jim je potrdil trajne odpustke 23. septembra 1747.⁹³

Po sredi 18. stoletja so postale priljubljene bratovščine Matere Božje dobrega sveta; za tisto, ki je delovala pri ljubljanskih avguštincih, je vodja, p. Navigij Ule, 21. junija 1780 pridobil pravico za izpostavitve Najsvetejšega ob devetdnevnic v čast zavetnici.⁹⁴

Svetnikom posvečene bratovščine

Za zavetnike bratovščin so verniki radi izbirali tudi različne svetnike, ponavadi v skladu s svojimi življenjskimi in poklicnimi potrebami (poljedelci, obrtniki itd.). Med svetniškimi bratovščinami bomo kot prve izpostavili **bratovščine sv. Jožefa**, imenovane tudi bratovščine Jezusa, Marije in Jože-

fa, ki so postale priljubljene v 17. stoletju, zlasti v času kuge.

Na ozemlju nekdanje ljubljanske škofije najdemo kot prvo bratovščino sv. Jožefa na Rosulah nad Ljubnim ob Savinji. Člani so bili duhovniki gornjegrajskega distrikta.⁹⁵ Njena pravila, molitve in natisnjena vabila je 17. marca 1678 potrdil škof Jožef Rabatta.⁹⁶ Dne 1. novembra 1681 so člani na škofa naslovili prošnjo, da bi jim dovolil natisniti bratovščinski priročnik, z utemeljitvijo, da imajo vse izvrstnejše duhovniške bratovščine lastne manuale, iz katerih črpajo duhovne vaje. Ker niso hoteli zaostajati in biti brez tovrstnega duhovnega orožja, so zanj pravočasno poskrbeli in iz različnih preizkušenih avtorjev povzeli, kar je njihovem stanu in združbi koristno, primerno in potrebno. Snov so razdelili v petnajst poglavij (razlogi za pobožnost k sv. Jožefu, bratovščinska pravila, molitve na shodih, odpustki in razne molitve, pobožnosti k sv. Jožefu, jutranje molitve, pobožne vaje, točke za izpraševanje vesti in spovedne molitve, molitve pred mašo in po njej, večerne molitve, molitve za bolne in umrle, štiri prošnje za plodove zemlje, za odvrnitev hude ure, blagoslovi, osnove krščanskega nauka za otroke). Jožefinski pri-

Podobica bratovščine sv. Jožefa na Rosulah, Semeniška knjižnica, Ljubljana.

⁸⁹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 13, št. 26, p. 371, 11. apr. 1713; za bratovščino gl. Lavrič: Ljubljanske ... v župnijskih cerkvah, str. 311–312; Kemperl: *Romanja*, str. 210, z navedbo starejše literature.

⁹⁰ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 18, št. 35, pp. 40–41, 18. jul. 1736.

⁹¹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 18, št. 35, p. 100, 3. jul. 1737.

⁹² NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 19, št. 36, p. 427, 7. jul. 1745; za bratovščino gl. Kemperl: *Romanja*, str. 140–141.

⁹³ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 19, št. 36, p. 1028, 23. sept. 1747; za bratovščino gl. Veider: *Kraljica miru*, str. 244–246; Kogoj: *Uršulinke*, str. 86–87; Lavrič: Ljubljanske ... pri redovnih cerkvah, str. 58–60; Kemperl: *Romanja*, str. 213.

⁹⁴ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 21, št. 41, p. 231, 21. jun. 1780; Lavrič: Ljubljanske ... pri redovnih cerkvah, str. 47.

⁹⁵ Za bratovščino gl. Lavrič: *Vizitacije*, str. 195.

⁹⁶ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 3, št. 7, p. 219, 17. mar. 1678.

ročnik je bil namenjen vsakdanji rabi, zato so škofa prosili za revizijo besedila. Ordinariat je prosil, naj ga predloži.⁹⁷ Natis knjižice se je s tem zavlekel, saj je pri ljubljanskem Mayru izšla šele leta 1683.⁹⁸ Bratovščino srečamo v pontifikalnih protokolih še v zvezi z oporoko Jurija Reshena, kooperatorja pri Sv. Pavlu pri Preboldu, ki ji je leta 1682 volil 2 fl.⁹⁹

V ljubljanski diskalceatski cerkvi sv. Jožefa so Jožefovo bratovščino ustanovili leta 1679. Ko so se v mestu razširile govorice, da se za bratovščino zavzemajo jezuiti, so bosonogi avguštinci protestirali pri škofu z obrazložitvijo, da bi bila ta ustanova pravno nedopustna in njihovi ubožni cerkvi v veliko škodo, zato so ga prosili, naj jezuitske načrte zaustavi, češ da je »varneje pravice varovati kot iskati zdravilo po izvršitvi«. Škofijski urad jim je 25. februarja 1679 odgovoril, da o zadevi ni obveščen in je zato ne more ustaviti.¹⁰⁰ Diskalceati so se podvzivali in nemudoma zaprosili, naj jim dovoli v njihovi cerkvi ustanoviti bratovščino sv. Jožefa, skupnega zavetnika vseh avstrijskih dežel; na osnovi navedenih razlogov jim je škof že 26. februarja 1679 odobril ustanovitev, vpeljavo in javno razglasitev.¹⁰¹ Potem ko so od papeža Inocenca XI. izposlovali trajno pravico do odpustkov, so 26. novembra 1679 dobili škofovo dovoljenje, da jih objavijo, hkrati pa so jim bili odobreni tudi štirje bratovščinski prazniki, in sicer druga nedelja v maju, god sv. Ane, druga nedelja v oktobru in god sv. Janeza Evangelista.¹⁰² V pontifikalnih protokolih je bila bratovščina omenjena še leta 1783, ko je vlada postopoma odpravljala pravice tovrstnih verskih združb in jih naposled ukinila (z dekretom z dne 24. novembra 1783): dne 24. februarja je škofijski ordinariat po vladnem odloku (z dne 21. januarja) priorju diskalceatskega samostana posredoval seznam bratovščinskih bul in

odpustkov, za katere je bil *placitum regium* odklonjen (odpustki na tretjo nedeljo v mesecu (*communio generalis*), na tretjo nedeljo po veliki noči in v sledečih sedmih dneh, na praznika sv. Jožefa in sv. Ane in v predhodnih devetih dneh),¹⁰³ 14. marca pa mu je v skladu z vladno odredbo prepovedal javno izpostavljanje kip sv. Jožefa in druge znake ukinjene bratovščine.¹⁰⁴

Za ustanovitev bratovščine, posvečene Jezusu, Mariji in Jožefu, se je leta 1694 odločil mošenjski župnik Jakob Pretner, ki je škofa zaprosil za potrditev z utemeljitvijo, da v tamkajšnji cerkvi sv. Andreja ni nobene bratovščine, ob vizitaciji pa se je izkazalo za koristno, da bi jo ustanovili in z njo pridobili zakladnico odpustkov. Ta naslov je izbral, ko je razmišljal o potrebah kraja in svojih ovčic. Člani naj bi v čast Jezusu, Mariji in Jožefu vsak dan trikrat molili očenaš, zdravamarijo in vero, prvič za umrle sobrate, drugič za žive, tretjič za srečno smrt. Da bi se spominjali zveze s tem svetim trojstvom, pa naj bi ob vstopu dobili prstan, označen z njegovimi imeni. Zakrament spovedi in obhajila naj bi prejeli za veliko noč in vsaj še enkrat v letu. Škof je 7. decembra 1694 potrdil bratovščino in priložena pravila, dovolil vpisovanje članov in zbiranje prispevkov, za odpustke pa naj bi zaprosili, ko bi se okrepila članstvo in pobožnost.¹⁰⁵ Leta 1700 je ob vizitaciji cerkve v Mošnjah ukazal, naj zgradijo dve kapeli, na listni strani za bratovščinski oltar, na evangeljski za Štefanovega.¹⁰⁶

Bratovščine sv. Antona Padovanskega so se razcvetele v drugi polovici 17. stoletja, ko se je v naših deželah razširil svetnikov kult. Prva bratovščina na Kranjskem je leta 1660 zaživela pri ljubljanskih frančiškanih; pobožnosti je opravljala ob torkih in petkih, takrat je imela tudi litanije z zasebno bratovščinsko procesijo,¹⁰⁷ udeleževala pa se je tudi skupnih cerkvenih slovesnosti.¹⁰⁸

Dve desetletji za ljubljansko so se za bratovščino z enakim imenom odločili tudi v Naklem; marca 1680 je župnijski upravitelj Matija Gruss skupaj s farani zaprosil škofa za potrditev. Navedel je, da

⁹⁷ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 7, št. 10/1, pp. 1–3, 1. nov. 1681.

⁹⁸ Priročnik ima naslov *Fasciculus Josephinus seu Manuale venerabilis sodalitatatis S. Josephi [...]* In *Rossulach Ecclesia Filiali B. V. Mariae sub Parochia S. Elisabethae in Lauffen etc.* Bratovščina si je priskrbelala tudi lepo bakrorezno podobo svojega zavetnika, gl. Stegenšek: *Dekanija gornjegrajska*, str. 21, 24–25.

⁹⁹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 7, št. 11/1, p. 60, 13. maj 1682. V zvezi z volili je v ljubljanskih škofijskih protokolih omenjena tudi duhovniška bratovščina sv. Mihaela v Mengšu: Jurij Rhesen ji je volil 3 fl (NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 7, št. 11/1, p. 60, 13. maj 1682), braslovski vikar Jakob Penz pa dva zlata dukata (NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 6, št. 10, p. 303, 30. jun. 1681).

¹⁰⁰ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 4, št. 8, pp. 193–194, 25. febr. 1679.

¹⁰¹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 4, vol. 8, pp. 203–205, 26. febr. 1679.

¹⁰² NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 5, št. 8/2, pp. 52–53, 26. nov. 1679.

¹⁰³ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 22, št. 43, p. 27, 24. febr. 1783.

¹⁰⁴ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 22, št. 43, p. 39, 14. mar. 1783; o bratovščini Lavrič: *Kult*, str. 389–390; Lavrič: *Ljubljanske ... pri redovnih cerkvah*, str. 49.

¹⁰⁵ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 10, št. 18, pp. 206–207, 7. dec. 1694.

¹⁰⁶ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 11, št. 21, p. 314, 1700.

¹⁰⁷ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 22, št. 42, p. 251, 28. febr. 1782.

¹⁰⁸ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 5, št. 8/1, p. 322, 16. sept. 1679, ko se je Antonova bratovščina udeležila molitve za cesarja; za bratovščino gl. Škofljanec: *Observanti*, str. 116–162; Lavrič: *Ljubljanske ... pri redovnih cerkvah*, str. 52.

Oltar bratovščine sv. Antona Padovanskega, Naklo, župnijska cerkev sv. Petra.

župnijska cerkev sv. Petra nima še nobene bratovščine ali nanjo vezanih odpustkov, spodbujeni z božjo milostjo pa so ga farani prosili, da bi jo ustanovili, in sicer pod zavetništvom sv. Antona Padovanskega. Prosilcev (navedenih v katalogu) je bilo že 169 in vsi so se nameravali obvezati, da bodo svetniku v čast petkrat na dan zmolili očenaš in zdravamarijo, da bodo poskrbeli za maše – te naj bi se brale ob torkih v farni cerkvi za žive in umrle člane – na kvatrne nedelje pa za oficij za umrle člane ter dve maši, eno za pokojne, drugo za žive člane. Ker so svetnikov god (13. junij) slovesno obhajali kapucini v Kranju, so v želji, da bi ne ovirali ali zmanjševali tamkajšnjega običajnega shoda, prosili, da bi smeli kot titularni praznik obhajati dan prenosa svetnikovih relikvij, tj. 15. februar. S škofovim priporočilom bodo pri Svetem sedežu izposlovali popolni odpustek za člane, ki bodo na titularni praznik opravili spoved in prejeli obhajilo, prav tako tudi ob njihovem vstopu v bratovščino in ob smrti, škofa pa so prosili, da jim za ta čas podeli štiridesetdnevni odpustek. Ustanovitev in vpeljavo bratovščine je škof potrdil 29. marca 1680, za odpustke in titularni praznik pa je župnika na-

potil h generalnemu vikarju.¹⁰⁹ Matija Gruss ga je prosil za določitev titularnega praznika, v prošnji pa je navedel, da ga bratovščina namerava obhajati na nedeljo po svetnikovem godu, kar mu je naslovník z dekretom, izdanim v Kranju 22. aprila 1680, tudi odobril.¹¹⁰ Potem ko je papež Inocenc XI. bratovščini podelil trajne odpustke, je Gruss zaprosil tudi za pravico do javne objave; dobil jo je 9. julija 1680 hkrati z odobritvijo štirih bratovščinskih praznikov, ki so bili določeni za štiri kvatrne nedelje.¹¹¹ Na vizitaciji, ki jo je opravil v Naklem 26. maja 1685 (v protokole je bil dekret zapisan 16. junija), je škof bratovščini potrdil obligacije, ki so »gotovo plemenite in pobožne«. Tako vsakokratna vikar in njegov kaplan kakor tudi bratovščina naj bi jih v prihodnosti po možnosti izpolnjevali, za pospeševanje bogočastja pa jim jih je vsekakor priporočil.¹¹² V pontifikalnih protokolih se je bratovščina spet znašla 16. aprila 1709, ko so vikar in ključarji prosili za dovoljenje, da bi v župnijski cerkvi zgradili posebno kapelo za Antonov oltar. Škofijski urad je prošnjo odobril s pogojem, da bo kapela postavljena na prikladnem mestu in da se bodo o tem posvetovali z izkušenim arhitektom,¹¹³ po končanih gradbenih delih pa je na prošnjo voditelja bratovščine in njegovih pomočnikov dovolil, da bratovščina prenese svoj naslov na novo kapelo in vanjo postavi portatile.¹¹⁴ Ko so kapelo opremili z oltarjem, ga je škof na vizitacijskem obisku župnije 6. junija 1712 posvetil.¹¹⁵ S posebno mašno ustanovo, potrjeno 4. marca 1722, se ga je v oporoki spomnil Matej Jenko iz Struževga; po njegovi smrti je za izvršitev oporoke poskrbel Jožef Anton Juray, tedanji nakelski vikar. Škof Viljem Leslie je v konfirmaciji (4. maja 1722) potrdil ustanovnikovo voljo, da bi pri oltarju sv. Antona Padovanskega brali maše zanj in za njegove sorodnike. Ustanovnik je za to določil desetino od podložnikov v Staineggu, ki je pripadala njegovemu struževskemu posestvu, in sicer tako, da je bil vsakokratni lastnik posestva obvezan vestno in brez odlašanja izplačevati bratovščini po 8 fl nemške veljave na leto, če pa bi izplačilo odklonil, bi si bratovščina desetino lahko prilastila. Če bi desetina na kakršenkoli način propadla ali bi bila brez krivde

¹⁰⁹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 5, št. 9, pp. 228–229, 29. mar. 1680.

¹¹⁰ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 6, št. 9/1, pp. 47–48, 22. apr. 1680.

¹¹¹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 6, št. 9/1, p. 213, 9 jul. 1680.

¹¹² NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 8, št. 13, pp. 243–244, 16. jun. 1685.

¹¹³ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 13, št. 25, p. 86, 16. apr. 1709.

¹¹⁴ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 13, št. 25, p. 373, 6. jun. 1710.

¹¹⁵ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 13, št. 26, p. 272, 6. jun. 1712; Lavtižar: *Cerkve*, str. 137–138; Höfler: *Gradivo ... Rado-vljica in Kranj*, str. 239.

bratovščine odtujena, bi bile obveznosti razveljavljene. Škof je naročil, naj bratovščina poskrbi, da bosta vsake kvatre brani po dve maši (ob postnih kvaturah obletni (aniverzarija) z eksekvijami). Mašni štipendij je znašal 30 kr, torej 4 fl na leto, za eksekvijske, ki naj bi jih pela dva duhovnika, pa naj bi izplačali vsakemu po 15 kr, cerkovniku za zvonjenje 30 kr na leto, preostanek, 3 fl, pa naj bi dobili cerkev in bratovščina za vosek in druge potrebščine. Nakelski vikar naj bi poskrbel, da bo fundacija vpisana v župnijsko matrikulo in na tablo mašnih obligacij v zakristiji, da bo tako vedno mogoče preveriti, ali jo izpolnjujejo. Podpisano in podpečateno konfirmacijo so zapisali v treh izvodih (za škofijski arhiv, bratovščino in za ustanovnikove sorodnike).¹¹⁶

Dne 26. novembra 1684 je škof Žiga Krištof Herberstein iz naklonjenosti drvarjem (tesarjem) slovenjegraškega distrikta potrdil bratovščino sv. Antona Padovanskega v starotrški podružnični cerkvi sv. Radegunde; dejansko so jo ustanovili že leta 1678, ko so se tudi obvezali pri tamkajšnjem oltarju sv. Antona poskrbeti za nekaj maš na leto. S potrditvijo so dobili pravico do matrikule, za maše (ki naj bi bile na določene dni v letu) in pobožnosti pa jim je bil tudi uradno dodeljen Antonov oltar; za njegov okras in potrebščine so morali odtlej skrbeti na svoje in bratovščinske stroške.¹¹⁷

Bratovščino sv. Antona Padovanskega v cerkvi Device Marije v Lescah je škof na prošnjo tamkajšnjih ključarjev in radovljiškega vikarja potrdil 28. julija 1699. Prosilci so navedli, da želijo za pospešitev kulta velikega čudodelnika sv. Antona Padovanskega, ki ima v cerkvi kapelo z oltarjem, ustanoviti bratovščino z obligacijo, da bo vsakdo, ki se vanjo vpiše, vsako jutro po svetniku daroval Bogu delo tistega dne in mu priporočal plodove zemlje¹¹⁸ ter zmolil vero, očenaš in zdravamarijo, članom pa je bilo prepuščeno, da bodo glede na povečanje pobožnosti in miloščine poskrbeli za branje ene ali več maš na leto. Prošnji priložena pravila je škof odobril, bratovščini je dovolil voditi knjigo vpisanih članov

in blagajnico za njihove prispevke, naposled pa dodal, da lahko zaprosijo tudi za pridobitev odpustkov, ko se bosta število in pobožnost članov povečala.¹¹⁹

V 18. stoletju, ko se je razcvetel njegov kult, so postale popularne **bratovščine sv. Janeza Nepomuka**. V ljubljanski stolnici je bila bratovščina sv. Janeza Nepomuka ustanovljena že leta 1730; takrat je tudi dala natisniti priročnik. Iz zapisa o praznovanju kanonizacije, ki so ga okronali prav z bratovščino, je mogoče sklepati, da je bila ustanovljena v novembru.¹²⁰ V relaciji o stanju škofije leta 1731 se je z njo Svetemu sedežu pohvalil Žiga Feliks Schrattenbach.¹²¹

V marcu 1735 je Martin Umegk, komisar na Pilštanju, zaprosil za odobritev bratovščine sv. Janeza Nepomuka v tamkajšnji župnijski cerkvi; zanj se je bil že obrnil v Rim. Škof mu je 31. marca 1735 dal svoje soglasje in pravico do matrikule in blagajnice, pri Svetem sedežu pridobljene odpustke pa potrdil in jih dovolil javno objaviti. Odobril je tudi komisarjevo drugo prošnjo ter z dekretom naložil vikarjem in kuratom v posotelskem komisariatu, da se na glavni praznik nove bratovščine, tj. na dan sv. Janeza Nepomuka, s procesijami pridružijo tamkašnjemu shodu, če le nimajo nujnih obveznosti pri svojih matičnih cerkvah.¹²² Leta 1737 je vizitator ob obisku župnije želel izvedeti, ali vikar zbrano miloščino pridržijo ali jo namenja za graditev kapele sv. Janeza Nepomuka, ki jo je sicer obljubil postaviti na lastne stroške.¹²³

Dne 19. decembra 1736 je za ustanovitev in vpeljavo bratovščine sv. Janeza Nepomuka v župnijski cerkvi v Šmihelu pri Pliberku (St. Michael ob Bleiburg) zaprosil tamkajšnji vikar Frančišek Andrej Topertscher z namenom, da bi njeni člani dosegli srečno smrt in blaženo večnost; škof mu je hkrati potrdil tudi v Rimu pridobljene odpustke in jih dovolil objaviti.¹²⁴

¹¹⁶ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 16, št. 31, pp. 139–141 [239–241!], 4. mar. 1722; za mašno ustanovo gl. Maček: *Mašne in svetne ustanove*, str. 222; za bratovščino Lavrič: *Vizitacije*, str. 154; Kemperl: *Romanja*, str. 232–233.

¹¹⁷ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 8, št. 13, pp. 151–153, 26. nov. 1684.

¹¹⁸ Glavni namen bratovščine, ki jo je spodbudil ljubljanski prošt Janez Krstnik Prešeren, je bila ohranitev plodov in posevkov pod varstvom sv. Antona. Bratovščina naj bi za spodbudo češčenja dala na oltar ali na bandero naslikati svetnika, ki med nevihto razgrinja plašč nad polja in posevke, okoli njega pa klečijo kmetje, gl. NŠAL, ŠAL/ŽA, Lesce, razne knjige, šk. 1, matrikula bratovščine sv. Rešnjega telesa in bratovščine sv. Antona Padovanskega.

¹¹⁹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 11, št. 20, pp. 300–301, 28. jul. 1699; za bratovščino gl. Lavrič: *Vizitacije*, str. 157; Kemperl: *Romanja*, str. 198–199.

¹²⁰ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 17, št. 34, p. 45, 5. nov. 1730.

¹²¹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 17, št. 34, p. 112–114, 17. apr. 1731; za bratovščino gl. Lavrič: *Ljubljanske ... v župnijskih cerkvah*, str. 308–310.

¹²² NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 17, št. 34, pp. 348–349, 31. mar. 1735.

¹²³ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 18, št. 35, p. 177, 1737; za Nepomukov oltar s kronogramom *DIVo NepoMVCeno Constr-VXere VoVentes* (= 1736) gl. Orožen: *Das Bisthum VI.*, str. 48.

¹²⁴ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 18, št. 35, pp. 62–63, 19. dec. 1736.

Bratovščine drugih svetnikov (izstopajo zavetniki pred kugo, npr. sv. Frančišek Ksaver, in priprošnjiki za srečno smrt, npr. sv. Barbara) so navedene strnjeno, razvrščene predvsem po kronološkem redu.

S konkretnim ciljem, da zgradi in upravlja dom za zaslužne in onemogle upokojene duhovnike, je bila pri ljubljanski stolnici na splošni škofjski sinodi zadnji dan avgusta 1706 ustanovljena duhovniška bratovščina sv. Križa in Filipa Nerija, ki je sprejemala klerike ljubljanske in bližnjih škofij.¹²⁵ Glavni praznik je obhajala na dan povišanja sv. Križa, sopraznik pa na god sv. Filipa Nerija; objave njenih slovesnosti so zapisane v pontifikalnih protokolih.¹²⁶ Ob teh priložnostih je izpostavljala v čiščenje partikulo sv. Križa, ki ji jo je bil podaril škof.¹²⁷ O »novi« duhovniški bratovščini je škof Franc Karel Kaunitz leta 1716 poročal v Rim.¹²⁸

Za izboljšanje kateheze v mestu in škofiji je bila leta 1711 v Ljubljani ustanovljena bratovščina krščanskega nauka.¹²⁹

Dne 11. aprila 1713 je škofjski ordinariat obravnaval prošnjo preddvorskega vikarja Luka Globozhnik in potrdil novo bratovščino sv. Barbare v podružnični cerkvi sv. Martina na Trsteniku; dovolil ji je vodenje matrikule in blagajnice ter odobril predložene pobožne vaje.¹³⁰

Istega dne, 11. aprila 1713, je bila v kuratni cerkvi sv. Antona na Brezovici na prošnjo tamkajšnjega kurata Valentina Hozevarja in ključarjev ustanovljena bratovščina svetih angelov in vseh svetnikov z običajnimi pravicami (omenjena so tudi pravila).¹³¹

Julija 1727 se je na škofa obrnil gornjegrajski komisar Ahacij Sterschiner (Stržinar) za soglasje za ustanovitev bratovščine sv. Marije Magdalene v

svetnici posvečeni gornjegrajski podružnični cerkvi; s soglasjem je dobil siceršnje pravice, dovoljeno pa mu je bilo tudi objaviti odpustke, ki jih je izposloval v Rimu.¹³²

Ob vizitaciji šmartinske župnije leta 1728 so ključarji podružnične cerkve na Joštu nad Kranjem prosili za ustanovitev bratovščine sv. Jošta; vizitator se je strinjal, a s pogojem, da bo prinašala duhovne sadove.¹³³

Oltar sv. Jošta, Sv. Jošt nad Kranjem, cerkev sv. Jošta (foto: Blaž Resman).

Ob isti priložnosti je vizitator dovolil Juriju Shonterju, vikarju v Križah pri Tržiču, k župnijski cerkvi prizidati kapelo za potrebe bratovščine sv. Štefana,¹³⁴ pozneje, 9. novembra 1735, pa je bila v tamkajšnji cerkvi na prošnjo novega vikarja Matije Stadlerja potrjena bratovščina sv. Neže z običajnimi pravicami in odpustki, ki jih je podelil Sveti sedež.¹³⁵

Dne 4. novembra 1730 je bila odobrena bratovščina angelov varuhov v župnijski cerkvi pri Sv. Martinu v Velenju, za katero ja zaprosil tamkajšnji

¹²⁵ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc., 12, št. 23, pp. 380–383, 5. jul. 1706.

¹²⁶ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 12, št. 24, p. 83, 19. maj 1707, fasc. 13, št. 25, p. 139, 21. maj 1709, p. 227, 8. sept. 1709, p. 366, 25. maj 1710, fasc. 13, št. 26, p. 63, 24. maj 1711, fasc. 14, št. 28, p. 86, 22. maj 1717.

¹²⁷ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 13, št. 26, p. 383, 30. apr. 1713; za bratovščino gl. Dolničar: *Zgodovina*, str. 190, 345; Lavrič: *Ljubljanske ... v župnijskih cerkvah*, str. 305–308.

¹²⁸ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 14, št. 27, pp. 273 ss., 1. april 1716; Dolinar: *Poročila II.*, str. 49.

¹²⁹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot., fasc. 13, št. 26, p. 47, 3. apr. 1711, p. 50, 12. apr. 1711, fasc. 14, št. 28/1, z Dolničarjevimi zapiski o ustanovitvi in pravilih bratovščine. Med temami je tudi vprašanje, kaj morajo kurati upoštevati pri postavitvi oltarjev, nakupu bander itd.; Lavrič: *Ljubljanske ... v župnijskih cerkvah*, str. 312.

¹³⁰ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 13, št. 26, pp. 370–371, 11. apr. 1713; prim. Lavtižar: *Cerkve*, str. 267, ki navaja, da je v matrikuli zabeleženih več duhovnikov, ki so poleg vodstva bratovščine skrbeli tudi za druga duhovna opravila.

¹³¹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 13, št. 26, pp. 371–372, 11. apr. 1713.

¹³² NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 16, št. 33, pp. 68–69, 6. jul. 1727.

¹³³ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 16, št. 33, p. 248, 1728; Kemperl: *Romanja*, str. 262. Za podobico (original je vrezal Christoph Dietell) gl. Lozar Štamcar: *Prispevek*, str. 72, 83; Leitner: »... außer meiner Person ...«, str. 112.

¹³⁴ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 16, št. 33, p. 254, 1728; za bratovščino gl. Lavrič: *Vizitacije*, str. 153; Kemperl: *Romanja*, str. 192.

¹³⁵ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 17, št. 34, p. 303, 9. nov. 1735.

Angel varuh z nekdanjega bratovščinskega oltarja, Velenje, župnijska cerkev sv. Martina (repr. po: Rok Poles, Marjana Gmajner Korošec, Nina Lalek, Sakralna dediščina Šaleške doline, Velenje 1998, str. 173).

vikar Pavel Shonter; smel je tudi objaviti v Rimu izposlovane odpustke.¹³⁶

Dovoljenje za ustanovitev bratovščine sv. Frančiška Ksaverja v župnijski cerkvi sv. Urha v Smledniku je škofijski urad tamkajšnjemu vikarju Mateju Podgorschku izdal 27. novembra 1732; dovolil mu je tudi objaviti v Rimu pridobljene odpustke.¹³⁷

Bratovščina sv. Uršule pri ljubljanskih uršulinkah (leta 1723 jo je potrdil papež Inocenc XIII.) je bila v pontifikalnih protokolih omenjena 15. oktobra 1739, ko je pridobila pravico do privilegiranega oltarja.¹³⁸

¹³⁶ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 17, št. 34, p. 45, 4. nov. 1730; prim. Orožen: *Das Bisthum V.*, str. 139.

¹³⁷ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 17, št. 34, p. 190, 27. nov. 1732; prim. Lavtižar: *Cerkve*, str. 195.

¹³⁸ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 18, št. 35, p. 345, 15. okt. 1739; za bratovščino gl. Kogoj: *Uršulinke*, str. 92; Lavrič: Ljubljanske ... pri redovnih cerkvah, str. 55–57.

Marko Layer, Johann Georg Grueber, Božjepotna podobica sv. Roka v Dravljah, Semeniška knjižnica, Ljubljana.

Aprila 1761 je Frančišek Maren, vikar v Šentvidu pri Ljubljani, zaprosil škofa za soglasje za ustanovitev bratovščine zavetnika pred kugo sv. Roka v svetniku posvečeni cerkvi v Dravljah in za popolne odpustke ob teh dneh: na praznik sv. Roka in na prihodnjo, žegnanjsko nedeljo, na dan sv. Kozma in Damjana, na dan sv. Fabijana in Boštjana in na gregorjevo.¹³⁹

Dne 21. novembra 1768 je radovljiški vikar Jernej Rösmann dobil odgovor na prošnjo, ki jo je predložil škofijski pisarni v imenu članov bratovščine sv. Frančiška Ksaverja v podružnični cerkvi sv. Klemena na Rodinah; v njej je bilo odtlej med noveno, ki so jo sv. Frančišku v čast opravljali vsako leto, dovoljeno izpostavljati Najsvetejše v ostenzoriju.¹⁴⁰

¹³⁹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 20, št. 38, p. 43, 19. apr. 1761; o bratovščini Kemperl: *Romanja*, str. 164. Za draveljsko podobico, ki jo je po risbi Marka Layerja vrezal Johann Georg Grueber, gl. Lozar Štamcar: *Prispevek*, str. 65, 72, 84.

¹⁴⁰ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 20, št. 38, p. 575, 21. nov. 1768; Kemperl: *Romanja*, str. 247–248; prim. Kemperl: *Romanja*, str. 254.

Bratovščinski rekviziti in ukinitvev bratovščin

Bratovščine so za spodbudo podarjale članom knjige in grafične podobice. Najdemo jih v pontifikalnih protokolih, če so bratovščine prosile dovoljenja za natis (npr. za manuale Jožefove bratovščine na Rosulah), srečamo pa jih tudi v popisu inventarja duhovščine oz. dobrotnikov; tako so npr. med knjigami pokojnega Gregorja Töttingerja omenjene knjige Matija Kastelca o rožnem vencu in katehetski praksi ter p. Evstahija o umetnosti umiranja.¹⁴¹

Prodajo nabožnih predmetov (svetinjic, rožnih vencev, križev, prstanov, škapulirjev, podob ipd.) je dovoljevala škofija s posebnim formularjem.¹⁴² Leta 1783 je redovnikom prepovedala prodajo predmetov, vezanih na ukinitvev bratovščine, tako npr. avgu-

Podobica bratovščine sv. Jošta na Sv. Joštu nad Kranjem, Semeniška knjižnica, Ljubljana.

štincem prodajo pasov.¹⁴³ Leta 1784 pa je v skladu z vladnimi odloki (tudi v zvezi z ukinitvenimi bratovščinami) tako svetni duhovščini kot redovnikom naročila odpraviti splošno odvezo in vse blagoslove, ki jih ni navajal Rimski obrednik (kruha, vina, vode, olja, sveč, plodov, lističev ipd.).¹⁴⁴ Ker so bili blagoslovi in predmeti pri ljudeh priljubljeni, so vizitatorji v prihodnjih letih na svojih obiskih župnij preverjali, ali jih duhovniki še razširjajo med njimi, pa tudi, kaj jih učijo glede odpustkov in ali jih še razglašajo (zlasti za duše v vicah), izvedeti pa so tudi hoteli, ali imajo v cerkvah privilegirane oltarje in ali morda še kje obstaja kakšna bratovščina.¹⁴⁵ V poročilu v Rim je škof Herberstein leta 1787 lahko zapisal, da v škofiji nima nobene bratovščine.¹⁴⁶

Viri in literatura

Viri

Nadškofjski arhiv Ljubljana (NŠAL)

ŠAL/Šk. prot., fasc. 1–23

ŠAL/Sinode, fasc. 1, 4

ŠAL/Viz., fasc. 7, 8

ŠAL/ŽA, Lesce, razne knjige, šk. 1, Matrikula bratovščine sv. Rešnjega telesa in bratovščine sv. Antona Padovanskega

KAL, fasc. 26

Narodni muzej Slovenije (NM)

Grafični kabinet, inv. št. G 10170

Zbirka slik, inv. št. N 5593

Oltar bratovščine sv. Frančiška Ksaverja, Rodine, cerkev sv. Klemena (foto: Andrej Furlan).

¹⁴¹ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 15, št. 32, p. 75, 1723–1726: *Matthaeus Kastellez de Rosario, Praxis Catechistica ejusdem, Ars bonae mortis Xenium, [...] Ars bene moriendi P. Eustachy de rosario ordinis Praedicatorum.*

¹⁴² Npr. NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 17, št. 37, p. 273, 11. nov. 1760.

¹⁴³ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 22, št. 43, p. 104, 20. jun. 1783; hkrati jim je prepovedala v javnost izpostavljati kip sv. Monike.

¹⁴⁴ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 22, št. 43, p. 229, 17. apr. 1784.

¹⁴⁵ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 23, št. 46, pp. 159, 161, 176, 1788.

¹⁴⁶ NŠAL, ŠAL/Šk. prot. fasc. 21, št. 44, p. 275, 1. dec. 1787.

Semeniška knjižnica Ljubljana (SKL)

Zbirka podob

Literatura

Benedik, Metod: Iz protokolov ljubljanskih škofov. V: *Acta Ecclesiastica Sloveniae* 6 (1984), str. 7–90.

Dolinar, France Martin: Podoba ljubljanske škofije v rimskih poročilih škofa Jožefa Rabatte (1664–1683). V: *Bogoslovni vestnik* 40 (1980), str. 368–387.

Dolinar, France Martin: Bratovščina svetega Rešnjega telesa v ljubljanski stolnici. V: *Naša luč* 47/4 (1998), str. 8.

Dolinar, France Martin: *Poročila ljubljanskih škofov v Rim o stanju v škofiji (Relationes ad limina). I. del: 1589–1675*. Ljubljana 2011 (*Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 33).

Dolinar, France Martin: *Poročila ljubljanskih škofov v Rim o stanju v škofiji (Relationes ad limina). II. del: 1685–1943*. Ljubljana 2012 (*Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 34).

Hančič, Damjan: *Klarise na Kranjskem*. Ljubljana: Zgodovinski arhiv, 2005 (Gradivo in razprave, 26).

Dolničar, Janez Gregor: *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve, Ljubljana 1701–1714* (ur. Ana Lavrič). Ljubljana: Založba ZRC, 2003.

Horvat, Jasna - Kos, Mateja: *Zbirka slik Narodnega muzeja Slovenije*. Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2011 (Viri. Gradivo za materialno kulturo Slovencev, 10).

Höfler, Janez: Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Pražupniji Radovljica in Kranj. V: *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 10 (1988), str. 201–250.

Höfler, Janez: Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Pražupnija Mengeš. V: *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 14 (1992), str. 80–119.

Höfler, Janez: Gradivo za historično topografijo predjožefinskih župnij na Slovenskem. Pražupniji Stara Loka in Šentpeter pri Ljubljani. V: *Acta Ecclesiastica Sloveniae*, 20 (1998), str. 305–368.

Kemperl, Metoda: *Romanje in romarske cerkve 17. in 18. stoletja na Slovenskem. Gorenjska z Ljubljano*. Celje: Celjska Mohorjeva družba, Društvo Mohorjeva družba, 2011.

Kogoj, Jasna: *Uršulinke na Slovenskem. Ob 200-letnici prihoda uršulink v Škofjo Loko*. Izola: Uršulinski provincialat Ljubljana, 1982.

Kovačič, Lojze: *Cerkev sv. Florijana v Ljubljani*. Ljubljana: Župnijski urad sv. Jakoba, 1996.

Lavrič, Ana: *Vloga ljubljanskega škofa Tomaža*

Hrena v slovenski likovni Umetnosti, 1–2. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1988 (Dela SAZU, 32).

Lavrič, Ana: *Vizitacije ljubljanske škofije 17. stoletja kot vir za umetnostno zgodovino*. Ljubljana 1993 (tipkopis doktorske naloge).

Lavrič, Ana: Cerkevna umetnost na naših tleh v primežu razsvetljenega absolutizma in janzenističnega rigorizma. V: *Vita artis perennis. Ob osemdesetletnici akademika Emilijana Cevca* (ur. Alenka Klemenc). Ljubljana: ZRC SAZU, Založba ZRC, 2000, str. 439–460.

Lavrič, Ana: Likovna umetnost v Herbersteinovem času. V: *Herbersteinov simpozij v Rimu* (ur. Edo Škulj), Celje: Mohorjeva družba, 2004 (Simpoziji v Rimu, 21), str. 455–476.

Lavrič, Ana: Kult in likovne upodobitve sv. Jožefa, zavetnika Kranjske, pri ljubljanskih diskalceatih. V: *Kronika* 58 (2010), št. 2, str. 383–400.

Lavrič, Ana: Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Jezuitske kongregacije. V: *Arhivi* 33 (2010), št. 2, str. 251–286.

Lavrič, Ana: Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Bratovščine pri redovnih cerkvah. V: *Arhivi* 34 (2011), št. 1, str. 41–64.

Lavrič, Ana: Ljubljanske baročne bratovščine in njihovo umetnostno naročništvo. Bratovščine v župnijskih cerkvah in podružnicah. V: *Arhivi* 34 (2011), št. 2, str. 295–317 (Zbornik ob sedemdesetletnici dr. Franceta Martina Dolinarja).

Lavtižar, Josip: *Cerkve in zvonovi v dekaniji Kranj*. Ljubljana: samozaložba, 1901.

Leitner, Karin: »... außer meiner Person kein anderer Kupferstecher in Gratz befündlich ...« Christoph Dietell (1690–1764). V: *Acta historiae artis Slovenica* 10 (2005), str. 95–118.

Maček, Jože: *Mašne in svetne ustanove na Kranjskem in v Avstrijski Istri. Urejanje, državni nadzor in premoženje duhovnih in svetnih ustanov pri cerkvah na Kranjskem in v Avstrijski Istri do leta 1809. Prispevek k obravnavi državnega cerkvenstva na Kranjskem*. Ljubljana: Celjska Mohorjeva družba, 2005.

Menaše, Lev: *Marija v slovenski umetnosti. Ikono-logija slovenske marijanske umetnosti od začetkov do prve svetovne vojne*. Celje: Mohorjeva družba, 1994.

Mlinarič, Jože: *Francišškanski samostan od ustanovitve okoli leta 1240 do preselitve leta 1784. V: Francišškani v Ljubljani. Samostan, cerkev in župnija Marijinega oznanjenja* (ur. Silvin Krajnc). Ljubljana: Samostan in župnija Marijinega oznanjenja, 2000, str. 81–148.

Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und die Diözese Lavant II. Das Dekanat Oberburg*. Marburg 1877.

Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und die Diözese Lavant IV. Das Dekanat Tüffer*. Graz 1881.

Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und die Diözese Lavant V. Das Dekanat Schallthal*. Graz 1884.

Orožen, Ignaz: *Das Bisthum und die Diözese Lavant VI. Das Dekanat Drachenburg*. Graz 1887.

Poles, Rok - Gmajner Korošec, Marjana - Lalek, Nika: *Sakralna dediščina Šaleške doline*. Velenje: Pozoj, 1998 (Zbirka Dom in misel).

Stražar, Stane: *Črni graben. Od Prevoj do Trojan*. Lukovica: KUD Janko Kersnik, 1985.

Škofljanec, Jože: *Observanti province sv. Križa in slovenske pokrajine od konca 15. do srede 18. stoletja*. Ljubljana 2008 (tipkopis doktorske disertacije).

Lozar Štamcar, Maja: Prispavek k preučevanju božjepotnih grafičnih podob v 18. stoletju na Slovenskem. V: *Zbornik za umetnostno zgodovino* n. v. 26 (1990), str. 57–84.

Veider, Janez: *Kraljica miru pri uršulinkah v Ljubljani*. V: *Bogoljub* 40 (1942), str. 244–246.

Veider, Janez: *Stara ljubljanska stolnica. Njen stavbni razvoj in oprema*. Ljubljana: Umetnostnozgodovinsko društvo, 1947.

Žnidaršič Golec, Lilijana: *Kapiteljski arhiv Ljubljana. Inventar fonda. 1. zvezek*. Ljubljana: Stolnikapitelj, 2006 (Nadškofija Ljubljana. Arhiv. Priročniki, 3).

Zusammenfassung

BRUDERSCHAFTEN IN DEN LAIBACHER DIÖZESANPROTOKOLLEN DES 17. UND 18. JAHRHUNDERTS

Papst Klemens VIII. unterstellte die Bruderschaften im Einklang mit den tridentinischen Richtlinien mit der am 24. Dezember 1604 herausgegebenen Bulle in allen Belangen dem örtlichen Ordinarius. Dieser musste die Gründung einer Bruderschaft bestätigen, ihre Satzungen, Privilegien und Ablässe prüfen und bestätigen sowie ihren Geschäftsbetrieb beaufsichtigen. Die Priesterschaft der Laibacher Diözese behandelte die Bulle auf der Synode in Oberburg (Gornji Grad) im Jahr 1655, seitdem bilden die Bruderschaften einen der regelmäßigen Tagesordnungspunkte der synodalen Zusammenkünfte. Deren Konstitutionen wiederholten und bestimmten ausdrücklich, dass die Bruderschaften verpflichtet sind, für ihre Altäre zu sorgen, sie auf eigene Kosten zu schmücken und mit den nötigen Requisiten auszustatten. Der Bischof beaufsichtigte in seinen regelmäßigen Pfarrvisitationen Legitimität, Tätigkeit, Vermögen und Geschäftsbetrieb der Bru-

derschaften und berichtete darüber dem Heiligen Stuhl in seiner ordentlichen Berichterstattung über den Zustand in der Diözese (*relationes ad limina*).

Die Diözesanprotokolle, die den Geschäftsbetrieb des Ordinariats allseitig aufzeichneten, stellen (auch) für das Studium der Bruderschaften eine wertvolle Informationsquelle dar. Am zahlreichsten sind Dekrete, die sich auf Ansuchen der Pfarrer bzw. Pfarrgemeinden und der Prioren bzw. Ordensgemeinschaften um Gründung und Bestätigung der Bruderschaften (mit ihren Rechten, Statuten und Ablässen) beziehen, andere Aufzeichnungen betreffen Beantwortungen von Anträgen um die Errichtung von Bruderschaftskapellen und -altären (auch bezüglich der Umgestaltung von Altären), um Altarprivilegien, besondere Andachten und Prozessionen oder behandeln mit den Bruderschaften zusammenhängende fromme Stiftungen und Legate. In den Diözesanprotokollen finden sich auch Abschriften von Synoden- und Visitationsprotokollen und Dekreten, Abschriften von Berichterstattungen der Bischöfe an den Heiligen Stuhl, diesbezügliche kirchliche und staatliche Erlasse, Genehmigungen für den Verkauf von Andachtsgegenständen.

In den Diözesanprotokollen werden über 70 Bruderschaften behandelt, doch sind nicht alle erfasst, die in der Laibacher Diözese in dem behandelten Zeitraum gegründet wurden bzw. tätig waren. Einige bewahrten offensichtlich eine unbeeinträchtigte Kontinuität aus dem Mittelalter, es gab aber auch solche, die nicht für eine amtliche Bestätigung Sorge trugen, obwohl dies im Gegensatz zur Kirchenordnung stand (dieses Problem wurde auch auf den Synoden behandelt).

Der Beitrag vereinigt eine sachliche und chronologische Vorgehensweise, indem er die Bruderschaften im Hinblick auf ihre Schutzpatrone und die Zeit ihrer Gründung bzw. Protokollierung präsentiert, was die Aktualität des einzelnen Kults und der damit verbundenen Bruderschaften in einem bestimmten Zeitraum in höchst anschaulicher Weise aufzeigt. Gesondert angeführt werden die Jesus (überwiegend Fronleichnams-bruderschaften), Maria (überwiegend mit Genehmigung des Dominikanerordens gegründete Rosenkranzbruderschaften und mit Genehmigung des Karmeliterordens gegründete Skapulierbruderschaften) und Heiligen gewidmete Bruderschaften (insbesondere Bruderschaften des hl. Joseph, des hl. Antonius von Padua und des hl. Johannes von Nepomuk). Die Protokollierungen sind schablonenhaft und deshalb sehr eintönig, werden aber auch von wertvollen Details belebt (etwa zu den Motiven der Gründung und zur Wahl des Schutzheiligen, zu den geistigen Bedürfnissen u. Ä.).